

॥ नमो नमो निम्मलदंसणस्स ॥

आगमसूत्र

सटीक अनुवाद

२६

अनुवाद श्रेणी सर्वक -

मुनि दीपलक्ष्मणागर

બાલબ્રહ્મચારી શ્રી નેમિનાથાય નમઃ

નમો નમો નિમ્મલદંસણસ્સ

પ.પૂ. શ્રી આનંદ-કામા-લલિત-સુશીલ-સુધર્મસાગર ગુરૂબ્યો નમઃ

આગમસતીક અનુવાદ

૦ નિશીથ ૦ બૃહત્કલ્પ
૦ વ્યવહાર ૦ દશાશ્રુતસ્કંધ
૦ જુતકલ્પ

-: અનુવાદ-શ્રેણીના સર્જક :-

મુનિ દીપરત્નસાગર

તા. ૨૩/૧૦/૨૦૦૯

શુક્રવાર

૨૦૬૬ કા.સુ.૫

આગમ સતીક અનુવાદ

ભાગ ૧ થી ૪૨ સંપૂર્ણ

મૂલ્ય-૩૧-૧૦,૦૦૦

૦ શ્રી શ્રુત પ્રકાશન નિધિ ૦

સંપર્ક સ્થળ

આગમ આરાધના કેન્દ્ર, શીતલનાથ સોસાયટી
ફ્લેટ નં. ૧૩, ચોથે માળે, બહાઈ સેન્ટર,
ખાનપુર, અમદાવાદ.

આગમ સટીક અનુવાદના

આ ભાગ - ૨૯ માં છે...

૦ નિશીથ આદિ પાંચ છેદ સૂત્રો -

-૦- નિશીથ - છેદસૂત્ર-૧

-૦- બૃહત્કલ્પ - છેદસૂત્ર-૨

-૦- વ્યવહાર - છેદસૂત્ર-૩

-૦- દશાશ્રુતસ્કંધ - છેદસૂત્ર-૪

-૦- જુતકલ્પ - છેદસૂત્ર-૫

— x — x — x — x — x — x — x —

--: ટાઈપ સેટીંગ :-

શ્રી મહાકાલી એન્ટરપ્રાઈઝ
ચાંદલોડિયા, અમદાવાદ.
(M) 9824419736

--: મુદ્રક :-

નવપ્રભાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ
ઘીકાંટા રોડ, અમદાવાદ.
Tel. 079-25508631

૦ વંદના એ મહાન્ આત્માને ૦

વિક્રમ સંવત-૨૦૬૧માં ફાગણસુદ-૩ નો દિવસ અને મંગલપાર્વણના ખાંચામાં શ્રી શાંતિનાથ પરમાત્માની વર્ષગાંઠનો પ્રસંગ, અતિભવ્ય અને ઘણી જ લાંબી રથયાત્રાના પ્રયાણની ઘડીએ, આગમોના ટીકા સહિતના અનુવાદ કરવા માટેની મનોભાવનાનું જેમના મુખેથી વચન પ્રાગદ્ય થયું, અંતરના આશીર્વાદ, સૂરિમંત્રથી અભિમંત્રિત વાસ ચૂર્ણનો ક્ષેપ અને ધનરાશિની જવાબદારીના તથાશક્ય સ્વીકાર સહ જેમની કાર્ય પ્રેરણાની સરવાણીમાં ભીંજતા મારા ચિત્તે આશિર્ષ અનેરો હર્ષોલ્લાસ અનુભવ્યો. જેમની હયાતી દરમ્યાન કે હયાતી બાદ પણ, જેમના નામસ્મરણ માત્રથી આ કાર્ય વિઘ્નરહિતપણે મૂર્ત સ્વરૂપને પામ્યું, એવા...

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી ઋચકચંદ્રસૂરીશ્વરજી મ. ના
ચરણ કમળમાં સાદર કોટીશઃ વંદના

૦ કેમ ભૂલાય એ ગુરુદેવને પણ ? ૦

યાત્રિ પ્રતિ અંતરંગ પ્રીતિથી યુક્ત, અનેક આત્માઓને પ્રવજ્યા માર્ગે પ્રયાણ કરાવનાર, સંયમમૂર્તિ, પ્રતિ વર્ષ ઉપધાન તપ વડે શ્રાવકધર્મના દીક્ષા દાતા, શારીરિક સમસ્યાઓ વચ્ચે પણ બંને શાશ્વતી ઓળીની આરાધનાને જ ચૂકનારા, સાગર સમુદાયમાં ગચ્છાધિપતિ પદને શોભાવનારા અને સમર્થ શિષ્ય પરિવારયુક્ત એવા મહાન વિભૂતિરત્ન-

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી દેવેન્દ્રસાગરસૂરીશ્વરજી મ.

જેમના આજીવન અંતેવાસી, શાસનપ્રભાવક

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી હર્ષસાગરસૂરિજી મ. સા.

જેમણે આ અનુવાદ કાર્ય માટે ઘણાં વર્ષો પૂર્વે પ્રેરણા કરેલી અને આ કાર્ય સાધ્યત પાર પહોંચાડવા માટે વિપુલ ધનરાશિ મોકલાવી.

ઉક્ત બંને આચાર્ય ભગવંતોની અસીમ કૃપા અને તેઓ દ્વારા પ્રેરિત સંઘો થકી થયેલ ધનવર્ષાના બળે પ્રસ્તુત કાર્ય મૂર્તસ્વરૂપ પામ્યું.

આગમ સટીક અનુવાદના

આ ભાગ **૨૯** ની

સંપૂર્ણ દ્રવ્ય સહાયના પ્રેરણાદાતાશ્રી

વર્ધમાન તપોનિધિ પૂજ્ય આચાર્યદેવ

શ્રીમદ્ વિજય ભક્તિસૂરીશ્વરજી મ.ના

સાધ્વીશ્રી સૌમ્યાપ્રજ્ઞાશ્રીજી મ.

તેઓશ્રીની પ્રેરણાથી લાભલેનાર

શ્રી કસેલીબાગ શ્વે.મૂ.પૂ. જૈન સંઘ

વડોદરા

અનુદાન દાતા

આગમ સટીક અનુવાદના કોઈ એક ભાગના સંપૂર્ણ સહાયદાતા

સચ્ચારિત્ર ચુડામણી પૂજ્ય ગચ્છાધિપતિ સ્વ. આચાર્યદેવ
શ્રીમદ્ દેવેન્દ્રસાગરસૂરીશ્વરજીના આજીવન અંતેવાસી
સદ્ગુણાનુરાગી પૂજ્ય આ.દેવશ્રી હર્ષસાગરસૂરિજી મ.ની
જ્ઞાનઅનુમોદક પ્રેરણાથી પ્રેરિત
શ્રી અઠવાલાઈન્સ જૈન શ્રેતાંબર મૂર્તિપૂજક સંઘ
તથા શ્રી શેઠ ફૂલચંદ કલ્યાણચંદ ઝવેરી ટ્રસ્ટ, સુરત.
૧૬ ભાગોના સંપૂર્ણ સહાયક થયેલ છે.

પરમપૂજ્ય સરળ સ્વભાવી, ભદ્રિક પરિણામી, શ્રુતાનુરાગી
સ્વ. આચાર્યદેવશ્રી વિજય ઋચકચંદ્રસૂરીશ્વરજી મ.સા.ની
પુનિત પ્રેરણાથી ૧૦ ભાગો માટે
નીચેના સંઘો સહાયક થયા છે.

(૧) શ્રી મંગલપારેખનો ખાંચો, જૈનસંઘ, અમદાવાદ	બે ભાગ.
(૨) શ્રી ભાવનગર જૈન શ્રે.મૂ.પૂ. સંઘ, ભાવનગર	બે ભાગ.
(૩) શ્રી આદિનાથ જૈન શ્રે. મૂ.પૂ. સંઘ, નવસારી	બે ભાગ.
(૪) શ્રી ગિરિરાજ સોસાયટી આદિનાથ જૈન સંઘ, જોટાદ	બે ભાગ.
(૫) શ્રી જૈન શ્રે. મૂ.પૂ. તપાગચ્છ સંઘ, જોટાદ	એક ભાગ.
(૬) શ્રી પાર્શ્વભક્તિદામ જૈન ધાર્મિક ટ્રસ્ટ, તણસા	એક ભાગ.

[પરમપૂજ્ય આચાર્યદેવ શ્રી ઋચકચંદ્રસૂરીશ્વરજીની પ્રેરણાથી તેમના સમુદાયવર્તી શ્રમણીવચારિઓ તરફથી પ્રાપ્ત સહાયની નોંધ આગળ છે.]

સુવિશાલ ગચ્છાધિપતિ આચાર્યદેવેશ શ્રીમદ્ વિજય રામચંદ્ર સૂરીશ્વરજી મ.સા.ના સમુદાયવર્તી વૈયાવસ્ય પરાયણ પંચ્યાસ પ્રવર શ્રી વજસેનવિજયજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી એક ભાગ- શ્રી હાલારતીર્થ આરાધના ધામ, વડાલિયા, સીંહણ, તરફથી

આગમ સટીક અનુવાદ શ્રેણીના સર્જક મુનિશ્રી દીપરત્નસાગરજીની પ્રેરણાથી આ બે દાતાઓએ મળીને એક ભાગ માટે સહાય કરી છે.

(૧) શ્રી જૈન શ્લેઠ મૂર્તિઠ સંઘ, યાનગઢ

(૨) શાહ હંજરીમલજી ભૂરમલજી, કર્નૂલ.

પૂંપૂં કિયારૂચિવંત, પ્રભાવક, આદેય નામકર્મધર સ્વર્ગસ્થ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય ઋચકચંદ્રસૂરીશ્વરજીથી પ્રેરિત પુન્સવંતી શ્રમણીવચાઓની પ્રેરણાથી પ્રાપ્ત અનુદાનો

૧- વર્ધમાન તપોનિધિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય ભક્તિસૂરીશ્વરજી સમુદાયવર્તી મિલનસાર સાધ્વીશ્રી સૌમ્યાપ્જાશ્રીજીની પ્રેરણાથી ત્રણ ભાગો માટેની દ્રવ્ય સહાય પ્રાપ્ત થઈ છે, તે આ પ્રમાણે—

- (૧) શ્રી કરેલીબાગ, શ્લેઠમૂંપૂં જૈનસંઘ, વડોદરા.
- (૨) શ્રી કરેલીબાગ, જૈન સંઘની શ્રાવિકા બહેનો, વડોદરા.
- (૩) શ્રી ભગવાન નગરનો ટેકરો, જૈનસંઘ, અમદાવાદ.

૨- સુવિશાળ પરિવારયુક્તા સાધ્વીશ્રી ભાવપૂર્ણાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી “શ્રી ક્ષેત્રપાલ ભક્તિ ટ્રસ્ટ” - નવસારી તરફથી.

૩- વર્ધમાન તપોનિધિ પૂજ્ય આચાર્યદેવશ્રી ભક્તિસૂરીશ્વરજી મં ના સમુદાયવર્તી પ.પૂ. સાધ્વીશ્રી ધ્યાનરસાશ્રીજી તથા સાધ્વીશ્રી પ્રફુલ્લિતાશ્રીજીની પ્રેરણાથી -

“શ્રી માંગરોળ જૈન શ્લેઠ તપઠ સંઘ, માંગરોળ - તરફથી.

૪- પરમપૂજ્યા જયશ્રીજી-લાવણ્યશ્રીજી મંળા પરિવારવર્તીની સાધ્વીશ્રી સત્યાનંદશ્રીજી મ.સા.ની પુનિત પ્રેરણાથી

“શ્રી ગાંધીનગર જૈન સંઘ, બેંગલોર - તરફથી.”

૫- પરમપૂજ્ય ક્રિયારૂચીવંત આઠદેવશ્રી ભક્તિસૂરીશ્વરજી મંળા સમુદાયવર્તી શ્રમણીવર્યા મોક્ષનંદિતાશ્રીજી મંળી પ્રેરણાથી

“શ્રી વલ્લભનગર જૈન શ્રેઠમૂંપૂ સંઘ, વલ્લભનગર, ઇન્દોર

પરમપૂજ્ય આગમોદ્ધારક, સામાચારી સંરક્ષક, બહુશ્રુત આચાર્યદેવ આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી મ.સા.ના સમુદાયવર્તી શ્રુત અનુરાગીણી શ્રમણીવર્યાઓની પ્રેરણાથી પ્રાપ્ત સહાયો.

(૧) પરમપૂજ્યા નીડરવક્તા સાધ્વીશ્રી ચંદ્રયાશાશ્રીજી મંથી પ્રેરિત

-૧- શ્રી ત્રિલોકપદ્મ ચિંતામણિધામ જૈન સંઘ, અંધેરી, મુંબઈ.

-૨- શ્રી મહાવીરનગર જૈન દહેરાસરજી ટ્રસ્ટ, નવસારી.

(૨) અપ્રતિમ વૈયાવૃત્યકારિકા પ.પૂ. મલય-પ્રગુણાશ્રીજી મંળા શિષ્યા સુસંવાદી પરિવારયુક્તા સાધ્વીશ્રી પ્રશમશીલાશ્રીજી મંળા શ્રુતાનુરાગી શિષ્યા સાશ્રી પ્રશમરત્નાશ્રીજીની પ્રેરણાથી-

“શ્રી શ્વેતાંબર જૈન તપાગચ્છ સંઘ,” વાંકાનેર.

(૩) પરમપૂજ્યા માતૃહૃદયા સાધ્વીશ્રી અમિતગુણાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી

- “શ્રી આદિનાથ જૈન શ્રેઠ સંઘ,” ભોપાલ.

(૪) પરમપૂજ્યા વર્ધમાનતપસાધિકા, શતાવધાની સાધ્વીશ્રી અમિત-ગુણાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી-૧૦૦ ઓળીની પૂર્ણાહૂતિ નિમિત્તે

“કરચેલીયા જૈન શ્રેઠ મહાજન પેટી,” કરચેલીયા, સુરત.

(૫) શ્રમણીવર્યા ભક્તિરસિક પૂજ્ય મલયાશ્રીજી મંના વ્યવરદક્ષ શિષ્યા સાધ્વીશ્રી હિતજ્ઞાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી

“શ્રી જૈન મરચન્ટ સંઘની શ્રાવિકા બહેનો, અમદાવાદ.

(૬) પરમપૂજ્યા મલય-કૈવલ્ય-ભવ્યાનંદશ્રીજી મંના સુવિનિતા મિષ્ટ ભાષી, તપસ્વીરત્ના સાધ્વીશ્રી પૂર્ણજ્ઞાશ્રીજીની પ્રેરણાથી

“સર્વોદય પાર્શ્વનાથ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ,” મુંબઈ

આગમ-સટીક અનુવાદ સહાયકો

(૧) પ.પૂ. ભગવતીજી દેશનાદક્ષ આંદેવશ્રી નરદેવસાગરસૂરિજી મંસાંની પ્રેરણાથી - “શ્રી વિશ્વાશ્રીમાળી તપગચ્છ જ્ઞાતિ,” જામનગર.

(૨) વર્ધમાન તપોનિધિ પૂજ્ય આ.દેવ શ્રી વિજય પ્રભાકરસૂરીશ્વરજી મંની પ્રેરણાથી - “અભિનવ જૈન શ્રેમૂંપૂં સંઘ,” અમદાવાદ.

(૩) શ્રુતસંશોધનરસિક પૂજ્ય આંદેવશ્રી મુનિચંદ્રસૂરિજી મંની પ્રેરણાથી - “શ્રી વિજયભદ્ર ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ,” ભીલડીયાજી.

(૪) પ.પૂ. જયલાવણ્યશ્રીજી મંસાંના સુશિષ્યા સાં સૂર્યાભાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી - “શ્રી ભગવતી નગર ઉપાશ્રયની બહેનો,” અમદાવાદ.

(૫) પરમપૂજ્યા વરદર્માશ્રીજી મંના શિષ્યા તપસ્વીરત્ના સાધ્વીશ્રી પ્રીતિદર્માશ્રીજી મંની પાવન પ્રેરણાથી.

- (૧) શ્રી પાર્શ્વભક્તિ શ્રેમૂંપૂં જૈનસંઘ, ડોંબીવલી.

- (૨) શ્રી રાજાજી રોડ શ્રેમૂંપૂં તપાં જૈન સંઘ, ડોંબીવલી.

(૬) સ્વનામધન્યા શ્રમણીવર્યાશ્રી સૌમ્યગુલાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી. “શ્રી પરમ આનંદ શ્રેમૂંપૂં જૈનસંઘ,” પાલડી, અમદાવાદ.

મુનિ દીપસ્ત્નસાગરજી દ્વારા પ્રકાશિત સાહિત્ય-એક ઝલક
કુલ પ્રકાશનોનો અંક-૩૦૧

૧-આગમસુત્તાણિ-મૂલં

૪૯-પ્રકાશનો

આ સંપુટમાં મૂળ આગમો છે. જેમાં ૪૫ આગમો ૪૫ અલગ-અલગ પુસ્તકોમાં મુદ્રિત કરાવાયેલ છે. ચાર વૈકલ્પિક આગમો પણ તેમાં સમાવાઈ ગયેલ છે. એ રીતે ૪૫ + ૪ કુલ (૪૯) આગમોનું આ સંપુટમાં સંપાદન છે. તેમજ પ્રત્યેક સૂત્રને અંતે પૂજ્ય સાગરાનંદસૂરિશ્ચરજી સંપાદિત આગમો તથા તેની વૃત્તિના અંકો પણ ટાંક્યા છે.

અમારા આ પ્રકાશનમાં શ્રુતસ્કંધ, શતક/અધ્યાયન/વક્ત્રસ્કાર/પદ, પ્રતિપત્તે, ઉદ્દેશક, સૂત્ર/ગાથા આદિ સ્પષ્ટતયા જુદા નજરે પડે તેવી વિશિષ્ટ મુદ્રણકલાને પ્રયોજેલ છે. પુસ્તકો અલગ-અલગ અને નાના કદના હોવાથી વાંચન કે કંઠસ્થ કરવાની અતિ સરળતા રહે છે.

૪૫-આગમની પૂજા, પૂજન, સ્થયાગ્રા કે શ્રી ગૌતમસ્વામી પૂજનાદિ માટે અલગ-અલગ પીસ્તાળીશ પુસ્તકો હોવાથી ગોઠવણી સરળ બને છે.

આગમસદ્દકોસો, આગમનામકોસો, આગમવિષયદર્શન, આગમકથાનુયોગના મૂળ સંદર્ભ જોવા માટે આ પ્રકાશન વસાવવું જરૂરી જ છે. જેની કિંમત છે રૂ. ૧૫૦૦/-દર્શન-પૂજન માટે આજીવન ઉપયોગી છે.

૨. આગમ-ગુજરાતી અનુવાદ

૪૭-પ્રકાશનો

આપણા મૂળ આગમો અર્ધભાગથી ભાષામાં છે. જેઓ ભાષાજ્ઞાનથી વંચિત છે, શાસ્ત્રીય કારણોથી આગમના અભ્યાસથી વંચિત રહ્યા છે, આગમોની વાંચના પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી ઇત્યાદિ કારણે આગમિક પદાર્થોનું જ્ઞાન પામી શક્યા ન હોય તેવા ભવ્યાત્માઓ શ્રી કલ્પસૂત્ર માફક સરળતાથી આગમોનું વાંચન અને બોધ પ્રાપ્ત કરી શકે, તેમજ ભવભીરુ આત્માઓ પોતાનું જીવન માર્ગાનુસાર બનાવી શકે તેવું પ્રકાશન.

સાત ભાગોમાં સમાવિષ્ટ ૨૮૦૦ જેટલા પૃષ્ઠોમાં પીસ્તાળીશ આગમોનો અદ્વરશઃ અનુવાદ ધરાવતા આ “આગમદીપ” સંપુટમાં બીજા બે વૈકલ્પિક આગમોનું ગુજરાતી પણ આપેલ જ છે.

અંદાજે ૯૦,૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ મૂળ આગમનો આ ગુજરાતી અનુવાદ રૂ. ૨૦૦૦/-ની કિંમતે ઉપલબ્ધ થઈ શકે છે. પણ હાલ તેની એક પણ નકલ બચેલી નથી. એ જ અમારા આ પ્રકાશનની લોકપ્રિયતાનો પૂરાવો છે. અનેક પૂજ્યશ્રીઓ આ ગુજરાતી અનુવાદનો સ્વાધ્યાયાદિ અર્થે ઉપયોગ કરેલો છે.

૩. આગમસુત્તાણિ-સટીક્રં ૪૬-પ્રકાશનો

જેઓને મૂળ આગમો વાંચ્યા પછી તેની વિસ્તૃત સમજ મેળવવી છે. તેમાં રહેલા પદાર્થોને ઊંડાણથી અવગાહવા છે, તેમાં રહેલા તત્ત્વો આધારિત કથા, દેષ્ટાંત કે દ્રવ્યાનુયોગને જાણવો છે, તેવા વિશિષ્ટ જ્ઞાનપિપાસુ માટેનું અમારું આ ૧૩,૦૦૦ જેટલા પૃષ્ઠોમાં પથરાયેલ અને ત્રીશ બાગોમાં વિભાજીત એવું દળદાર પ્રકાશન છે.

આ પ્રકાશનમાં મૂળ આગમો પર પ્રાપ્ત બધી જ નિર્ચુકિતઓ, ૩૯ આગમો પરની વૃત્તિ, શેષ આગમોની સંસ્કૃત છાયા, કેટલાંક ભાષ્યો તથા ચૂંલિઓ ઇત્યાદિ સર્વે વિવેચનોનો સમાવેશ કરાયેલ છે.

સૂત્રો અને ગાથાના સ્પષ્ટ અલગ વિભાજન, પ્રચુર પેરેગ્રાફ્સ, અધ્યયન, ઉદ્દેશક, સૂત્ર આદિની સુસ્પષ્ટ અલગ પેજ લાઈન તેમજ અમારા મૂળ અને અનુવાદિત આગમોમાં અપાયેલા ક્રમાંક મુજબના જ સૂત્ર ક્રમાંકન તથા વ્યવસ્થિત અનુક્રમણિકાને લીધે કોઈપણ પસંદિત ચોક્કસ વિષયવસ્તુ કે સમગ્ર અધ્યયનના વાંચનમાં સરળતા રહે તે રીતે આ સંપુટનું સંપાદન અને મુદ્રણ કરાયેલું છે.

આ પ્રકાશનના અભ્યાસમૂલ્ય અને સંશોધનક્ષેત્રે ઉપયોગિતા તેમજ સમગ્ર વિશ્વમાં આગમ પ્રકાશનની આવી એક જ માત્ર શ્રૂંખલા ઉપલબ્ધ હોવાને કારણે રૂ. ૧૧,૦૦૦/- મૂલ્ય હોવા છતાં તેની એક પણ નકલ સ્ટોકમાં રહેલી નથી. એ જ અમારા આ પ્રકાશનની મહત્તા સાબિત કરે છે.

૪. આગમ-વિષય-દર્શન

આ એક એવું પ્રકાશન છે, જેમાં ૪૫-આગમોની વિશદ્વરૂપે અનુક્રમણિકા અપાયેલ છે, છતાં તેના પૃષ્ઠો છે. -- ૩૮૪.

પ્રત્યેક આગમના પ્રત્યેક સૂત્ર કે ગાથાના વિષયોને એ જ આગમોના સૂત્રોના ક્રમાંકન અનુસાર, અતીવ સુસ્પષ્ટ રૂપે અને પૃથક્-પૃથક્ સ્વરૂપે અપાયેલી આ અનુક્રમણિકાથી તમે તમારો મનગમતો-આવશ્યક કે તમારા સંશોધન અને લેખનને અનુરૂપ વિષય સહેલાઈથી પસંદ કરી શકો છો.

ગુજરાતી ભાષામાં તૈયાર કરાયેલ આ અનુક્રમણિકાથી તમે અમારા અનુવાદિત આગમોમાં તો મૂળ વિષય જોઈ જ શકો છો. તદુપરાંત મૂળ આગમો કે આગમસટીક માં પણ તમારી પસંદગીનો વિષય શોધવો આ બૃહત્ અનુક્રમ પરથી ખૂબ જ સરળ છે.

રૂ. ૪૦૦/-ની કિંમતને લક્ષમાં ન લઈ તેનું ઉપયોગિતા મૂલ્ય સમજશો.

૫. આગમસદ્કોસો ૪-પ્રકાશનો

આ શબ્દકોશ - એટલે સંદર્ભસ્થળ નિર્દેશ સહિતની “આગમ-ડીક્ષનેરી” જેમાં તમને મળે છે મૂળ આગમમાંથી લેવાયેલા ૪૬,૦૦૦ શબ્દો અને તેના ૩,૭૫,૦૦૦ જેટલા આગમ સંદર્ભો સહિત મૂળ-અર્ધમાગધી શબ્દોના સંસ્કૃત અર્થ અને ગુજરાતી એક કે વધુ અર્થો.

ચાર ભાગોમાં સમાવિષ્ટ ૨૪૦૦ જેટલા પાનાઓનો આ પુસ્તકનો સેટ મેપલીયો કાગળ, પાકુ બાઈન્ડીંગ અને આકર્ષક મુખપૃષ્ઠ તો ધરાવે જ છે. પણ તમારે માટે તેની ઉપયોગિતા છે - અ થી હ પર્યતનો કોઈપણ શબ્દ શોધવા માટે. ત્યાં ફક્ત શબ્દનો અર્થ જ જોઈને બેસી નથી રહેવાનું. પણ પીસ્તાળીશે પીસ્તાળીશ આગમોમાં આ શબ્દ જ્યાં જ્યાં વપરાયો હોય તે-તે બધાં સ્થાનોનો નિર્દેશ પણ મળશે જ - જેના દ્વારા એક જ શબ્દ જો જુદા જુદા સંદર્ભમાં વપરાયો હશે, તો તે ભિન્ન-ભિન્ન સંદર્ભયુક્ત અર્થ કે વ્યાખ્યા પણ જાણી શકાશે.

- વળી આવા સંદર્ભો જોવા માટે તમારે જુદા જુદા પ્રકાશનોના આગમોને ફેંદવાની કોઈ જરૂર નથી. તમે માત્ર અમારું આગમસુત્તાણિ - સંપુટ સાથે રાખો. તમારે ઉપયોગી શબ્દો મૂળ આગમ કે આગમ-સટીક માં મળી જ જવાનાં

૬. આગમનામકોસો

આગમ શબ્દકોશની એક પૂરક ડીક્ષનેરી તે આ “આગમ નામકોશ”. આ પ્રકાશન આગમસટીક માં આવતા નામો (કથાઓ)ની ડીક્ષનેરી છે. આ ડીક્ષનેરીમાં કથાના પાત્રોના નામો તો કક્કાવારી ક્રમમાં આપેલા જ છે. સાથે સાથે તે પાત્રો કે નામોનો સંક્ષિપ્ત પરિચય પણ છે.

તમારે મૂળ આગમ ઉપરાંત નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, ચૂલ્હિ કે વૃત્તિમાં જો આ નામ કે તે નામ સાથે સંકડાયેલ કથા કે દૈષ્ટાંત જાણવા છે તો અમારી ડીક્ષનેરીમાં તે-તે નામને અંતે નિર્દેશ કરાયેલ આગમ સંદર્ભ જોવો. આગમ સંદર્ભ જોતાં જ તમને તે સંદર્ભવાળા આગમનું નામ, પંચાંગીનો પ્રકાર અને સૂત્રક્રમ મળી જશે. જેના આધારે તમે તે કથા કે દૈષ્ટાંતનો સહેલાઈથી અભ્યાસ કરી શકશો.

આ નામકોશનું મહત્ત્વ તો ત્યારે જ સમજાય જ્યારે એક જ નામ ધરાવતા એકથી વધારે પાત્રોનો અલગ-અલગ પરીચય કે જુદી જુદી કથાઓ તમને જોવા મળે. તે પણ ફક્ત રૂ. ૨૦૦/-ની કિંમતમાં.

સંદર્ભ મુજબ કથા જોવા માટે અમારું આગમસુત્તાણિ-સટીક તો છે જ.

૭. આગમસૂત્ર હિન્દી અનુવાદ

૪૭-પ્રકાશનો

મૂળ આગમના ૯૦,૦૦૦ જેટલાં શ્લોક પ્રમાણ સાહિત્યના મૂળ પ્રકાશન પછી જેમ તેનો ગુજરાતી અનુવાદ કર્યો, તેમ હિન્દી અનુવાદ પણ કર્યો. ફર્ક એટલો જ કે આ હિન્દી અનુવાદ બાર ભાગોમાં આશરે ૩૨૦૦ જેટલા પાનાઓમાં પથરાયેલો છે. ગુજરાતી અનુવાદ કરતા ૩૦૦થી પણ વધારે પૃષ્ઠો તેમાં ઉમેરાયા છે. જે ફક્ત કદની વૃદ્ધિ જ નથી, પણ અર્થવિસ્તાર અને પેરેગ્રાફોની પ્રચૂરતા પણ ધરાવે જ છે.

હિન્દીભાષી મહાત્માઓને પણ આગમના પદાર્થજ્ઞાનથી વંચિત ન રહેવું પડે તે આશયથી તૈયાર કરાયેલ આ આગમસૂત્ર હિન્દી અનુવાદ હિન્દી ભાષાની સમૃદ્ધિ અને સાહિત્યિક મૂલ્ય તો ધરાવે જ છે. તે ગુજરાતી ભાષી આગમરસિકો અને તત્ત્વાજ્ઞાસુઓ માટે પણ મહત્ત્વનું સંદર્ભશાસ્ત્ર બની રહ્યું છે.

રૂા. ૨૭૦૦/-નું મૂલ્ય ધરાવતા આ આગમસૂત્ર-હિન્દી અનુવાદ માં પણ ક્રમાંકન તો મૂળ આગમ, આગમ ગુજરાતી અનુવાદ અને આગમ સટીક અનુસાર જ થયેલ છે. તેથી અભ્યાસીઓને તુલના કરવી સરળ પડે છે.

૮. આગમ કથાનુયોગ

૬-પ્રકાશનો

આગમ કાર્ય વિષયક આ અમારું નવમું પ્રકાશન છે. જેમાં “કથાનુયોગ” નામે અનુયોગની મુખ્યતા છે. આ પ્રકાશનમાં મૂળ આગમો, આગમો પરની નિર્ચુકિત, ભાષ્ય, ચૂલ્લિ, વૃત્તિ કે અવચૂરી એ તમામનો સમાવેશ કરી આ આગમ કથાનુયોગનું સંકલન અને ગુજરાતી અનુવાદ કરવામાં આવેલ છે. જે ૭ ભાગોમાં વિભાજિત છે ૨૨૦૦ જેટલા પૃષ્ઠોમાં સમાવિષ્ટ છે અને કથાઓને દશ વિભાગમાં ગોઠવેલ છે.

આ કથાનુયોગમાં તીર્થકર, ચકવર્તી, વાસુદેવ, બલદેવ એ ઉત્તમપુરુષો સંબંધી કથાનક કે માહિતીનો સંગ્રહ છે, શ્રમણ વિભાગમાં ગણધરો, પ્રત્યેકબુદ્ધો, નિહ્વો, અન્ય શ્રમણોની કથાઓ છે. તે સાથે આશરે ૯૦થી વધુ પૃષ્ઠોમાં ગોશાળાનું કથાનક તેના પૂર્વભવ, વર્તમાનભવ અને ભાવિ ભવો સહિત મૂકેલ છે. તે સિવાય શ્રમણી કથા, શ્રાવક કથા, શ્રાવિકા કથા, અન્યતીર્થી કથા, પ્રાણી કથા, પ્રકીર્ણ કથા અને દેષાંતોના અલગ વિભાગો છે. પ્રત્યેક કથાને અંતે તેના આગમ સંદર્ભો પણ મૂકેલા છે, જેથી મૂળ માહિતી સ્રોત જોઈ શકાય. છટ્ટા ભાગમાં અકારાદિક્રમે પ્રત્યેક કથાના નામોની ગોઠવણી અને તેની સાથે પૃષ્ઠાંક આપેલા છે, જેથી કોઈપણ કથા શોધવી અત્યંત સરળ બને છે.

આ “આગમ કથાનુયોગ” કેવળ કથારસિકો તથા વ્યાખ્યાતાઓ માટે અત્યંત ઉપયોગી પ્રકાશન છે. જેનું મૂલ્ય માત્ર રૂા. ૧,૫૦૦/- છે. તેમજ સન-૨૦૦૪માં જ પ્રકાશિત થયેલ હોવાથી હજી સરળતાથી ઉપલબ્ધ છે.

૯. આગમ મહાપૂજનવિધિ

આ એક લઘુ પુસ્તિકા છે. જેમાં પીસ્તાળીશ આગમ મહાપૂજન ભલાવવા માટેની સરળ, સ્પષ્ટ, શાસ્ત્રીય વિધિ છે. સાથે-સાથે પંડિત શ્રી રૂપવિજયજી કૃત્ ૪૫-આગમ પૂજનો પણ આપી દીધેલ છે. અષ્ટપ્રકારી પૂજના અભિનવ દુહા પણ છે.

કોઈપણ વિધિકારકને સહેલાઈથી પૂજન કરાવતા ફાવે તે રીતે વિધિ સાથે સૂચનાઓનો નિર્દેશ છે. તેમજ આગમ મંડપની રચના, માંડલુ, આવશ્યક સામગ્રી, વિધિમાં પ્રત્યેક કાર્ય માટે જરૂરી એવા સહાયકોની કાર્ય વહેંચણી પણ જણાવેલ છે.

મોટા ટાઈપ, પઠોની સુંદર ગોઠવણી, પ્રત્યેક પૂજન માટેનું અલગ પેજ, દરેક પૂજનને માટેની સૂચના, તે પૂજનની સાથે જ અપાયેલી હોય તેવું આ એક માત્ર પ્રકાશન છે.

૧૦. આગમસૂત્ર સટીક અનુવાદ

૪૮-પ્રકાશનો

પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં આગમોના મૂળસૂત્રોનો અક્ષરશઃ અનુવાદ તો છે જ. સાથે સાથે આગમોની નિર્ચુકિત અને ટીકાનો પણ અનુવાદ કરેલ હોવાથી અમે “સટીક અનુવાદ” એવું નામકરણ કરેલ છે. જેમાં ૪૫ આગમો ઉપરાંત બે વૈકલ્પિક આગમો અને કલ્પ [બારસા] સૂત્રના સમાવેશથી ૪૮ પ્રકાશનો થાય છે. જેને આ સાથે અમે ૪૨-ભાગોમાં પ્રકાશિત કરેલ છે.

આ સટીક અનુવાદમાં છ છેદ સૂત્રોનો અનુવાદ માત્ર મૂળનો જ છે, તેમાં સટીક અનુવાદ નથી. સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષાજ્ઞાનથી વંચિત શ્રુતરસિકો કે સ્વાધ્યાય પ્રેમીઓને આ અત્યંત ઉપયોગી પ્રકાશન છે, જેનું સંયુક્ત મૂલ્ય રૂ. ૧૦,૦૦૦/- છે, કે જે કિંમતમાં તો કોઈ ૪૫ સટીક આગમોનો અનુવાદ પણ ન કરી શકે.

આ સટીક અનુવાદ સંપુટમાં-અંગસૂત્રો, ઉપાંગ સૂત્રો અને મૂળસૂત્રોનો સંપૂર્ણ સટીક અનુવાદ છે. પચણા સૂત્રોમાં પણ ઉપલબ્ધ ટીકાઓનો અનુવાદ કરેલો જ છે, નંદી અને અનુયોગ બંને સૂત્રોનું વર્તમાન પદ્ધતિથી સાનુવાદ વિવેચન કરેલ છે અને છેદસૂત્રો, કલ્પસૂત્ર અને કેટલાંક પચણાઓનો મૂળનો અનુવાદ છે.

— X — X —

આ હતી આગમ સંબંધી અમારા ૨૫૦ પ્રકાશનોની યાદી

— X — X —

આગમ સિવાયના સાહિત્ય સર્જનની ઝાંખી

(૧) વ્યાકરણ સાહિત્ય :-

૦ અભિનવ હૈમ લઘુપ્રક્રિયા ભાગ-૧ થી ૪

૪

— મહોપાધ્યાય વિનયવિજયજી કૃત્ “લઘુપ્રક્રિયા” પર સિદ્ધહેમ શબ્દાનુશાસન અને તેની સાથે સંબંધિત અનેક સંદર્ભગ્રંથોના ઉપયોગથી તૈયાર કરાયેલો એવો આ દળદાર ગ્રંથ છે. જે કાઉન આઠ પેજમાં તૈયાર થયેલ છે. સંસ્કૃત વ્યાકરણના અભ્યાસ માટેનું આ પ્રકાશન છે. જે ગુજરાતી ભાષાના માધ્યમથી તૈયાર થયેલ છે. તેમાં મૂળસૂત્ર, તેનો અર્થ, વૃત્તિ, વૃત્ત્યર્થ, અનુવૃત્તિ, વિશેષ વિવેચન જેવા સાત વિભાગો અને પ્રચૂર પરિશિષ્ટો છે.

૦ કૃદન્તમાલા :-

૧

— આ લઘુ સર્જનમાં ૧૨૫ ધાતુઓના ૨૩ પ્રકારે ચતાં કૃદન્તોનું કોષ્ટક છે.

(૨) વ્યાખ્યાન સાહિત્ય :-

૩

૦ અભિનવ ઉપદેશ પ્રાસાદ ભાગ-૧ થી ૩.

— આ એક સ્વતંત્ર વ્યાખ્યાનમાળા છે. “મજ્જહ જિણાણં” નામક સર્જનાયમાં આવતા શ્રાવકના ૩૬ કર્તવ્યો ઉપરના ૧૦૮ વ્યાખ્યાનો તેમાં ગોઠવેલા છે. પ્રત્યેક વ્યાખ્યાન માટે દશ-દશ પેજ ફાળવેલ છે. જે પ્રત્યેકમાં શ્લોક-જૈનેતર પ્રસંગ - સંબંધિત કર્તવ્યની તાત્ત્વિક વ્યાખ્યા અને સમજ-જૈનકથા અને કર્તવ્યને અનુરૂપ સ્તવનાદિ પંક્તિની સુંદર ગુંથણી છે.

૦ નવપદ-શ્રીપાલ

૧

— શાશ્વતી ઓળીના વ્યાખ્યાનરૂપે આ પુસ્તકનું સર્જન થયું છે, જેમાં નવે પદનું અલગ-અલગ વિવેચન સાથે નવ દિવસમાં શ્રીપાલચરિત્ર પણ પૂરું થાય, તે રીતે ગોઠવેલા નવ વ્યાખ્યાનોનો સમન્વય છે.

(૩) તત્ત્વાભ્યાસ સાહિત્ય :-

૦ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પ્રબોધ ટીકા-અધ્યાય-૧

૧

૦ તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા-અધ્યાય-૧ થી ૧૦

૧૦

— આ ગ્રંથમાં તત્ત્વાર્થ સૂત્રના દશે અધ્યાયોનું અલગ-અલગ દશ પુસ્તકમાં અતિ વિસ્તૃત વિવેચન ધરાવતું દશાંગ વિવરણ છે. જેમાં સૂત્રહેતુ, મૂળસૂત્ર, સંધિરહિત સૂત્ર, સૂત્રાર્થ, શબ્દજ્ઞાન, અનુવૃત્તિ, અનેક સંદર્ભ ગ્રંથોને આધારે તૈયાર કરાયેલ અભિનવ ટીકા, સૂત્રસંદર્ભ, સૂત્રપદ્ય, સૂત્રનિષ્કર્ષ જેવા દશ વિભાગો છે.

પ્રત્યેક અધ્યાયને અંતે સૂત્રક્રમ, અકારાદિ ક્રમ, શ્વેતામ્બર-દિગમ્બર પાઠભેદ જેવા પરિશિષ્ઠો તથા દશમા અધ્યાયના પુસ્તકમાં અંતે શબ્દસૂચિ, વિષયસૂચિ, સંબંધકારિકા જેવા ઉપયોગી પરિશિષ્ઠો છે.

૦ તત્ત્વાર્થ સૂત્રના આગમ આધાર સ્થાનો. ૧

— આ સંશોધન કદાનું એક વિશિષ્ટ પુસ્તક છે. જેમાં તત્ત્વાર્થ સૂત્રના પ્રત્યેક સૂત્રનો મૂળ આગમમાંથી ઉપલબ્ધ સંદર્ભ, સંદર્ભ પાઠ, સંદર્ભ સ્થળનો ઉલ્લેખ છે. તેમજ શ્વેતામ્બર-દિગમ્બર પાઠભેદની તાલિકા અને વિશ્લેષણ છે.

(૪) આરાધના સાહિત્ય :- ૩

૦ સમાધિમરણ :-

અંત સમયે અને ભાવિ ગતિ સુધારવા માટે મરણ સમયે ચિત્તની સમાધિ જળવાય રહે તેવી આરાધના વિધિ, આરાધના સૂત્રો, આરાધના પદો, આરાધના પ્રસંગો વગેરે સાત વિભાગોમાં આ ગ્રંથ સર્જેલો છે.

૦ સાધુ અંતિમ આરાધના

૦ શ્રાવક અંતિમ આરાધના

સાધુ-સાધ્વી, શ્રાવક-શ્રાવિકાઓનો અંત સમય સુધારવા માટે નિત્ય કરવાની એવી આ આરાધના છે, મૂળ પ્રાકૃત અને સંસ્કૃતમાં ગ્રંથસ્થ થયેલ આ વિધિને સરળ ગુજરાતીમાં રજૂ કરેલ છે. પંચાંગના કદની આ પુસ્તિકા સાથે રાખવી પણ સરળ છે.

(૫) વિધિ સાહિત્ય :- ૩

૦ દીક્ષા-યોગાદિ વિધિ

૦ વિધિ સંગ્રહ ભાગ-૧

૦ સાધુ-સાધ્વી કાળધર્મ વિધિ

(૬) પૂજન સાહિત્ય :- ૧

૦ આગમ મહાપૂજન વિધિ-જેની નોંધ આગમ વિભાગમાં છે.

૦ પાર્શ્વ પદ્માવતી પૂજનવિધિ

(૭) ચંત્ર સંયોજન :-

૦ ૪૫-આગમ ચંત્ર

૦ વિંશતિ સ્થાનક ચંત્ર

(૮) જિનભક્તિ સાહિત્ય :-

૯

- ચૈત્યવન્દન પર્વમાલા
- ચૈત્યવન્દનસંગ્રહ-તીર્થજિન વિશેષ
- ચૈત્યવન્દન ત્રોવિસી
- ચૈત્યવંદન માળા

— આ એક સંપાદન ગ્રંથ છે. જેમાં પર્વદિન તથા પર્વતિથિના ચૈત્યવંદનો, ચોવિસ જિનની ચોવિસી રૂપ ચૈત્યવંદનો, વિવિધ તીર્થમાં જોલી શકાય તેવા અને જિનેશ્વર પરમાત્મા વિષયક વિવિધ જોલ સુકત એવા ૭૭૯ ચૈત્યવંદનોનો વિશાળ સંગ્રહ છે.

- શત્રુંજય ભક્તિ
- શત્રુઙ્ગ્ય ભક્તિ
- સિદ્ધાયલનો સાથી - સિદ્ધાયલ ભાવયાત્રા, સ્તુતિ-ચૈત્યવંદનાદિ
- વીતરાગ સ્તુતિ સંગ્રહ-૧૧૫૧ ભાવવાહી સ્તુતિનો સંગ્રહ
- ચૈત્ય પરિપાટી

(૯) પ્રકીર્ણ સાહિત્ય :-

૯

- શ્રી નવકાર મંત્ર-નવ લાખ જાપ નોંધપોથી
- શ્રી ચારિત્ર પદ એક કરોડ જાપ નોંધપોથી
- અભિનવ જૈન પંચાંગ
- અભિનવ જૈન પચ્ચાઙ્ગ
- અમદાવાદ જિનમંદિર-ઉપાશ્રય આદિ ડિરેક્ટરી
- બાર વ્રત પુસ્તિકા તથા અન્ય નિયમો
- શ્રી જ્ઞાનપદ પૂજા
- કાચમી સંપર્ક સ્થળ
- ચોઘડીયા તથા હોરા કાચમી સમયદર્શિકા

(૧૦) સૂત્ર અભ્યાસ-સાહિત્ય :-

૫

- જૈન એડ્યુકેશનલ સર્ટિફિકેટ કોર્સ
- પ્રતિક્રમણસૂત્ર અભિનવ વિવેચન ભાગ-૧ થી ૪

આ રીતે અમારા ૩૦૧ પ્રકાશનો થયા છે.

બાલભ્રમચારી શ્રી નેમિનાથાય નમઃ

નમો નમો નિમ્મલદંસણસ્સ

૫.૫. આનંદ-ક્ષમા-તલિત-સુશીલ-સુધર્મસાગર ગુરુબ્યો નમઃ

ભાગ-૨૯

આ ભાગમાં કુલ ૫ આગમોનો સમાવેશ કરાયેલ છે. એ પાંચે છેદસૂત્રો છે- (૧) નિશીય, (૨) બૃહત્કલ્પ, (૩) વ્યવહાર, (૪) દશાશ્રુતસ્કંધ, (૫) જીવત્કલ્પ. આગમ સૂત્રના ક્રમાંક ૩૪થી ૩૮માં આવતા આ સૂત્રોને પ્રાકૃતમાં અનુક્રમે નિસીહ, બુહલ્કપ્પ, વવહાર, દસાસુયકલ્પંધ, જીયકપ્પ કહેવામાં આવે છે.

નિશીયસૂત્ર ઉપર શ્રી સંઘદાસગણિનું ભાષ્ય, જિનદાસગણિ કૃત યૂર્ણિ છે. બૃહત્કલ્પમાં પણ ભાષ્ય, યૂર્ણિ અને વૃત્તિ છે. વ્યવહાર સૂત્ર ઉપર પણ ભાષ્ય અને વૃત્તિ છે. દશાશ્રુતસ્કંધની યૂર્ણિ, જીવત્કલ્પનું ભાષ્ય અને યૂર્ણિ ઇત્યાદિ ટીકા સાહિત્ય ઉપલબ્ધ છે જ.

અમારા આ પ્રકાશનમાં ટીકા સહિત અનુવાદ લેવા માટે ઉક્ત સાહિત્ય અમે હાથ પણ ધરેલ હતું. પરંતુ અનેક પૂજ્યશ્રી આ છેદસૂત્ર વિષયક સટીક અનુવાદ પ્રગટ થાય તે માટે અસંમત હોવાથી અમે આ બધાં છેદસૂત્રોનો માત્ર મૂળથી જ અનુવાદ કરેલ છે.

મુખ્યતઃ પ્રાયશ્ચિત્ત ગ્રન્થો ગણાતા આ છેદસૂત્રોમાં - “નિશીય”માં સંયમ માર્ગે ચાલતા જે દોષો લાગે તેનું નિરૂપણ અને તે વિષયક પ્રાયશ્ચિત્ત છે. “બૃહત્કલ્પ”માં કલ્પ-અકલ્પ બાબતોનું નિરૂપણ અને પ્રાયશ્ચિત્ત છે. “વ્યવહાર”માં પણ સાધુ-સાધ્વી માટેના આચાર સંબંધો સ્પષ્ટ આદેશો અને પ્રાયશ્ચિત્ત કથનયુક્ત જ છે. દશાશ્રુતસ્કંધમાં અસમાધિસ્થાન, શબલ દોષ આદિ વિવિધ વિષયો છે. અને જીવત્કલ્પ એ “પંચકલ્પ” સૂત્રના સ્થાને સ્થાપિત આગમ છે. જેમાં આલોચના, પ્રતિકમલ આદિ વિવિધ પ્રાયશ્ચિત્તો તથા દોષ વર્ણન છે.

અહીં બંને માત્ર સૂત્રાનુવાદ છે. પણ અમારા સંપાદિત આગમસુતાણિ-સટીકમાં અમે મૂલ સાથે તે - તે નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, યૂર્ણિ, વૃત્તિ પ્રકાશિત કર્યાં જ છે. જે ખરેખર વાંચવા અને મનન કરવા જ જોઈએ. તેનો અનુવાદ વડીલ સંમત ન હોવાથી છોડી દેવો પડેલ છે. પણ છેદસૂત્રોના રહસ્યનો પાર પામવા ટીકા સાહિત્ય સમજવું જ પડે.

૩૮ જીતકલ્પ-છેદસૂત્ર-૫

ચૂર્ણિ આધારિત સૂત્રાનુવાદ

• છેદસૂત્રોની સંખ્યા - છ - વર્તમાન કાળે સ્વીકારાયેલી છે. આ છેદસૂત્રોમાં (૧) નિશીય, (૨) બૃહત્કલ્પ, (૩) વ્યવહાર, (૪) દશાશ્રુતસ્કંધ, (૫) જીતકલ્પ અને (૬) મહાનિશીયનો સમાવેશ થાય છે. પૂર્વે પંચકલ્પસૂત્રનો સમાવેશ આ છ છેદ સૂત્રોમાં થતો હતો. પંચકલ્પ વિચ્છેદ થતાં તેને સ્થાને આ જીતકલ્પ નામક સૂત્રની સ્થાપના કરવામાં આવેલી છે.

જોકે હાલ પણ (૧) પંચકલ્પ ભાષ્ય, (૨) પંચકલ્પ ચૂર્ણિતો ઉપલબ્ધ છે જ પણ મૂળ સૂત્રપાઠ નથી.

જીતકલ્પ-છેદ સૂત્ર ઉપર પણ ભાષ્ય અને ચૂર્ણિ બંને ઉપલબ્ધ છે જ. તેમાં જીતકલ્પનું ભાષ્ય અમે અમારા આગમસુતાણિ-સટીકમાં પ્રકાશિત કરેલું જ છે.

જીતકલ્પની ચૂર્ણિનો આધાર આ અનુવાદમાં અમે લીધેલ છે. જીતકલ્પની તિલકચાર્યની વૃત્તિ હોવાનું સાંભળેલ છે, પણ અમોએ વૃત્તિ જોયેલ નથી.

આ અનુવાદમાં અમે ચૂર્ણિને આધારે તથા ક્યાંક તો મૂળસૂત્રોને બદલે ચૂર્ણિનો સાર જ અનુવાદરૂપે રજૂ કરેલ છે. પ્રાયશ્ચિત્તના અધિકારને જણાવતાં આ આગમમાં કુલ ૧૦૩ ગાથાઓ મૂળસૂત્રરૂપે છે, તેનો અહીં અનુવાદ કરેલ છે.

— મુનિ દીપરત્નસાગર

✽ જીવકલ્પ સૂત્રાનુવાદ ✽

[૧] પ્રવચન-શાસ્ત્રને પ્રણામ કરીને હું સંદોષથી પ્રાયશ્ચિત દાન કહીશ. [આગમ, સૂત્ર, આજ્ઞા, ધારણા અને જીવ એ પ્રમાણે પાંચ વ્યવહારો કહેવાયેલા છે, તેમાં] જીવ અર્થાત્ પરંપરાથી કોઈ આચરણા ચાલતી હોય, મોટા પુરુષે - ગીતાર્થે 'દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ જોઈને નિર્ણીત કરેલ હોય તેવો વ્યવહારને જીવ વ્યવહાર.'

તેમાં પ્રવેશોલાં [ઉપયોગ લક્ષણવાળા] જીવની પરમવિશુદ્ધિ થાય છે. જેમ મલિન વસ્ત્રની ક્ષાર આદિથી વિશુદ્ધિ થાય છે, તેમ કર્મમલ યુક્ત જીવને જીવ વ્યવહાર મુજબના પ્રાયશ્ચિતના દાનથી વિશુદ્ધિ થાય છે.

[૨] તપનું મુખ્ય કારણ પ્રાયશ્ચિત છે.

- વળી તપ એ સંવર અને નિર્જરાનું કારણ પણ છે.

- આ સંવર અને નિર્જરા મોક્ષના કારણભૂત છે. અર્થાત્ પ્રાયશ્ચિત થકી વિશુદ્ધિ માટે બાર પ્રકારનો તપ કહેલ છે.

આ તપ થકી આવતા કર્મો અટકે છે અને સંચિત કર્મોનો ક્ષય થાય છે, જેના પરિણામે મોક્ષ માર્ગ પ્રાપ્ત થાય છે.

[૩] સામાયિકથી બિંદુસાર પર્યન્તના જ્ઞાનતી વિશુદ્ધિ વડે ચારિત્રની વિશુદ્ધિ થાય છે.

- ચારિત્રની વિશુદ્ધિ વડે નિર્વાણની પ્રાપ્તિ થાય છે.

- પરંતુ ચારિત્રની વિશુદ્ધિ વડે નિર્વાણની અર્થોઓએ પ્રાયશ્ચિતને અવશ્ય જાણવું જોઈએ.

કેમ કે પ્રાયશ્ચિત વડે જ ચારિત્રની વિશુદ્ધિ થાય છે.

[૪] તે પ્રાયશ્ચિત દશ પ્રકારે છે.

(૧) આલોચના, (૨) પ્રતિક્રમણ, (૩) તદ્ભુચ, (૪) સ્પેક્ષ, (૫) વ્યુત્સર્ગ, (૬) તપ, (૭) છેદ, (૮) મૂલ, (૯) અનવસ્થાપ્ય, (૧૦) પારંચિત.

[૫] અવશ્યકરણીય એવી સંયમક્રિયા રૂપ યોગ [કે જેનો હવે પછીની ગાથાઓમાં નિર્દેશ કરેલ છે.]

તેમાં પ્રવર્તેલા અદુષ્ટભાવવાળા છાન્નસ્થની વિશુદ્ધિ કે કર્મબંધ નિવૃત્તિ માટેનો અપ્રમત્તભાવ તે આલોચના.

૦-૦ હવે ગાથા ૬ થી ૮ દ્વારા આલોચના પ્રાયશ્ચિત કહે છે.

આલોચના પ્રાયશ્ચિત :-

[૬, ૭] આહાર આદિના ગ્રહણ માટે જે બહાર જવું

અથવા ઉચ્ચાર ભૂમિ [મળ, મૂત્ર ત્યાગ ભૂમિ] કે વિહાર ભૂમિ [સ્વાધ્યાય આદિ ભૂમિ] એ બહાર જવું.

ચૈત્ય અથવા ગુરુવંદનાર્થે જવું.

ઇત્યાદિ કાર્યોમાં યથાવિધિ પાલન કરવું.

- આ સર્વે કાર્યો કે અન્ય કાર્યો માટે સો ડગલા કરતા બહાર જવાનું બને

તો આલોચના કહે.

– જો આલોચના ન કરે તો તે અશુદ્ધ કે અતિચાર યુક્ત ગણાય અને આલોચના કરતા શુદ્ધ કે નિરતિચાર બને છે.

[૮] સ્વગણ કે પરગણ અર્થાત્ સમાન સામાચારીવાળા સાથે કે અસમાન સામાચારીવાળા સાથે—

કારણે બહાર નિર્ગમન થાય તો આલોચનાથી શુદ્ધ થાય.

જો સમાન સામાચારીવાળા કે અન્ય સાથે ઉપસંપદા પૂર્વક વિહાર કરે ત્યારે નિરતિચાર હોય તો પણ

[ગીતાર્થે આચાર્ય મળે ત્યારે] આલોચના કરવાથી જ તેની શુદ્ધિ થાય છે, [તેમ જણ]

૦ હવે ગાથા ૯ થી ૧૨માં પ્રતિક્રમણ પ્રાયશ્ચિત્ત કહે છે

૦-૦ પ્રતિક્રમણ પ્રાયશ્ચિત્ત :-

[૯ થી ૧૨] ચારે ગાથાનો સંયુક્ત અર્થ રજૂ કરીએ છીએ—

– ત્રણ પ્રકારની ગુપ્તિ કે પાંચ પ્રકારની સમિતિ વિશે પ્રમાદ કરવો.

– ગુરુની કોઈ રીતે આશાતના કરવી.

– વિનયનો ભંગ કરવો.

– ઇચ્છાકરાદિ દશ સામાચારીનું પાલન ન કરવું.

– અત્પ પણ મૃષાવાદ, ચોરી કે મમત્વ હોવું.

– અવિદિએ અર્થાત્ મુહપત્તિ રાખ્યા વિના છીંક ખાવી, તેમજ વાયુનું

ઉદ્ધગમન કરવું.

– સામાન્યથી છેદન, ભેદન, પીલાણ આદિ અસંકિલ્પ કર્મોનું સેવન કરવું.

– હાસ્ય કે કુચેષ્ટા કરવી.

– વિકથા કરવી.

– કોઠાદિ ચાર કષાયો સેવવા

– શબ્દાદિ પાંચે વિષયોનું સેવન કરવું.

– દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર કે તપ આદિમાં સ્ખલના થવી.

– જયણાયુક્ત થઈને હિંસા ન કરતો હોવા છતાં સહસકાર કે અનુપયોગ દશાથી અતિચાર સેવે તો મિથ્યાદુષ્ટ રૂપ પ્રતિક્રમણથી શુદ્ધ થાય.

– જો તપયોગ કે સાવધાનીપૂર્વક પણ અત્પ માત્ર સ્નેહ સંબંધ, ભય, શોક, શરીરાદિનું ધોવું વગેરે તથા કુચેષ્ટા, હાસ્ય, વિકથાદિને માટે પ્રતિક્રમણ પ્રાયશ્ચિત્ત જણવું અર્થાત્ આ સર્વે દોષોના સેવનમાં સાધુને પ્રતિક્રમણ યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત આવે.

[હવેની ગાથા ૧૩ થી ૧૫માં તદ્દુભય પ્રાયશ્ચિત્ત કહે છે]

૦-૦ તદ્દુભય પ્રાયશ્ચિત્ત :-

[૧૩ થી ૧૫] ત્રણે ગાથાનો સંયુક્ત અર્થ જણાવે છે—

- સંભ્રમ, ભય, દુઃખ, આપત્તિને લીધે-

- સહસા કે અસાવધાનીને લીધે-

- અથવા પરાધીનતાથી-

વ્રત સંબંધી જે કંઈ અતિચારનું સેવન કરે તો

- તદુભય અર્થાત્ આલોચના અને પ્રતિક્રમણ એ બંને પ્રાયશ્ચિત્ત સાધુને આવે.

- દુષ્ટ ચિંતવન, દુષ્ટ ભ્રમણ, દુષ્ટ ચેષ્ટિત

અર્થાત્ મનથી, વચનથી કે કાયાથી-

સંયમ વિરોધી પ્રવૃત્તિનું વારંવાર પ્રવર્તન. તે ઉપયોગ પરિણત સાધુ પણ બધાંને દૈવસિક આદિ અતિચાર રૂપે ન જાણે તો તેમ જ.... સર્વે પણ....

ઉત્સર્ગ અને અપવાદથી દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રનો જે અતિ ચાર, તેનું કારણે અથવા સહસા સેવન થયું હોય તો તદુભય પ્રાયશ્ચિત્ત આવે.

[ગાથા ૧૬, ૧૭ વિવેક યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત જણાવે છે]

૦-૦ વિવેક પ્રાયશ્ચિત્ત :-

[૧૬, ૧૭] બંને ગાથાનો સંયુક્ત અર્થ કહે છે-

અશન આદિરૂપ પિંડ, ઉપધિ, શર્યા વગેરેને-

- ગીતાર્થ સૂત્રાનુસાર ઉપયોગથી ગ્રહણ કરે તેને જે આ અશુદ્ધ નથી એમ જાણે તો ઉપયોગમાં લે.

- જે અશુદ્ધ જાણે તો વિધિપૂર્વક પરઠવે.

- કાળથી - અસઠપણે પહેલી પોરિસિ એ લાવીને ચોથી પોરિસિ સુધી રાખે તો અશુદ્ધ.

- ક્ષેત્રથી - અડધા યોજન દૂરથી લાવેલું રાખે તે અશુદ્ધ.

- સૂર્ય ઉગ્યા પહેલાં કે આશમ્યા પછી ગ્રહણ કરે અર્થાત્ ગ્રહણ કર્યા પછી સૂર્ય નથી ઉગ્યો કે આશમ્યો છે તે જાણે.

- ગ્લાન, બાળ આદિના કારણે અશનાદિ ગ્રહણ કર્યા હોય.

- આવા આવા કારણોથી વિવેક યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત આવે, [તેમાં વિધિપૂર્વક પરઠવે.]

[હવે ગાથા ૧૮થી ૨૨માં કાર્યોત્સર્ગ પ્રાયશ્ચિત્ત કહે છે]

૦-૦ કાર્યોત્સર્ગ પ્રાયશ્ચિત્ત :-

[૧૮] ગમન, આગમન, વિહારને કારણે

- સૂત્રના ઉદ્દેશા, સમુદ્દેશ, અનુજ્ઞાદિ

- સાવધ કે નિરવધ સ્વપ્નાદિ

- નાવ વડે નદીઆદિ જળમાર્ગ પાર કરે.

એ બધામાં કાર્યોત્સર્ગ પ્રાયશ્ચિત્ત આવે.

[૧૯] ભોજનમાં, પાનમાં, શયનમાં, આસનમાં,

– ચૈત્યમાં કે શ્રમણવસતિમાં

– મળ-મૂત્રાદિ ગમન [પરઠવવામાં]

● પરચીસ શ્વાસોચ્છવાસ રૂપ [હાલ જેને એક લોગસ્સ અર્થાત્ ઇરિયાવણી કહે છે તે] કાર્યોત્સર્ગ પ્રાયશ્ચિત આવે.

[૨૦] સો હાથ પ્રમાણે અથવા સો ડગલાં ભૂમિ વસતિની બહાર જે ગમનાગમન કરે તો-

પરચીસ શ્વાસોચ્છવાસ પ્રાયશ્ચિત

– પ્રાણાતિપાત હિંસાનું સ્વપ્ન આવે તો સો શ્વાસોચ્છવાસ પ્રમાણ પ્રાયશ્ચિત આવે.

– મૈથુન સ્વપ્નમાં ૧૦૮ શ્વાસોચ્છવાસ પ્રમાણ કાર્યોત્સર્ગ પ્રાયશ્ચિત દોષ સેવનારને આવે.

[૨૧] અહીં દિવસથી સંવત્સર સુધીનું પ્રાયશ્ચિત કહે છે-

– દિવસ સંબંધી પ્રતિક્રમણમાં પહેલાં ૫૦ અને પછી ૨૫-૨૫ શ્વાસોચ્છવાસ પ્રમાણ કાર્યોત્સર્ગ પ્રાયશ્ચિત.

– રાત્રિના પ્રતિક્રમણમાં ૨૫-૨૫ શ્વાસોચ્છવાસ પ્રમાણે કાર્યોત્સર્ગ પ્રાયશ્ચિત.

– પક્ષિ પ્રતિક્રમણમાં ૩૦૦ શ્વાસોચ્છવાસ પ્રમાણનું કાર્યોત્સર્ગ પ્રાયશ્ચિત.

– ચૌમાસી પ્રતિક્રમણમાં ૫૦૦ શ્વાસોચ્છવાસ પ્રમાણનું કાર્યોત્સર્ગ પ્રાયશ્ચિત.

– સંવત્સરી પ્રતિક્રમણમાં ૧૦૦૮ શ્વાસોચ્છવાસ પ્રમાણનું કાર્યોત્સર્ગ પ્રાયશ્ચિત.

અર્થાત્ દૈવસિકમાં લોગસ્સ બે-એક-એક. રાત્રિમાં લોગસ્સ એક-એક. પક્ષિમાં ૧૨-લોગસ્સ, ચૌમાસીમાં ૨૦-લોગસ્સ, સંવત્સરીમાં ૪૦ લોગસ્સ ઉપર ૧-નવકાર.

[૨૨] સૂત્રના ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ, અનુજ્ઞામાં ૨૭ શ્વાસોચ્છવાસ પ્રમાણ કાર્યોત્સર્ગ પ્રાયશ્ચિત.

સૂત્ર પટ્ટવણ [સજ્જાય પરઠવતા] આઠ શ્વાસોચ્છવાસ પ્રમાણ અર્થાત્ એક નવકાર કાર્યોત્સર્ગ પ્રાયશ્ચિત.

[કવે ગાથા ૨૩થી ૭૩માં તપ પ્રાયશ્ચિત કહે છે.]

● - ● તપ પ્રાયશ્ચિત :-

[૨૩ થી ૨૫] ત્રણ ગાથાનો સંયુક્ત અર્થ કહે છે-

જ્ઞાનાચાર સંબંધી અતિચાર ઓઘથી અને વિભાગથી.

વિભાગથી ઉદ્દેશક, અધ્યયન, શ્રુતસ્કંધ, અંગ એ રીતે પરિપાટી ક્રમ છે તે સંબંધે-

કાળનું અતિક્રમણ આદિ આઠ અતિચાર છે.

કાળ, વિનય, બહુમાન, ઉપધાન, અનિષ્ટવણ, વ્યંજન, અર્થ અને તદુભય એ આઠ આચારમાં જે અતિક્રમણ તે જ્ઞાના ચાર સંબંધી અતિચાર છે.

તેમાં અનાગાદ કરણે ઉદ્દેશક અતિયાર માટે નિવિ, અધ્યયન અતિયારમાં પુરિમક, શ્રુતસ્કંધ અતિયાર માટે એકસણું, અંગ સંબંધી અતિયાર માટે આયંબિલ. એ પ્રમાણે તપ પ્રાયશ્ચિત્ત આવે.

આગાદ કરણ હોય તો—

આ જ દોષ માટે પુરિમક થી અન્ન સુધીનું પ્રાયશ્ચિત.

— એ વિભાગ પ્રાયશ્ચિત્ત કહ્યું.

— ઓઘથી કોઈપણ સૂત્ર માટે ઉપવાસ તપ પ્રાયશ્ચિત.

— અર્થથી અપ્રાપ્ત કે અયોગ્યને વાચના આદિ દેવામાં પણ ઉપવાસ તપ પ્રાયશ્ચિત્ત આવે.

[૨૬] કાળ-અનુયોગનું પ્રતિક્રમણ ન કરે,

— સૂત્ર, અર્થ કે ભોજન ભૂમિનું પ્રમાર્જન ન કરે,

— વિગર્હનો ત્યાગ ન કરે

— સૂત્ર, અર્થ, નિષ્ઠા ન કરે.

તો ઉક્ત બધામાં એક ઉપવાસ તપ પ્રાયશ્ચિત.

[૨૭] જોગ જે પ્રકારે આગાદ અને અણાગાદ. એ બંનેના પણ બબ્બે ભેદ છે — સર્વથી અને દેશથી.

સર્વથી એટલે આયંબિલ અને દેશથી તે કાઉસ્સગ્ગ કરીને વિગર્હ ગ્રહણ કરવી તે.

જો આગાદ જોગમાં આયંબિલ ભાંગે તો જે ઉપવાસ અને દેશથી ભંગમાં એક ઉપવાસ તપ.

અણાગાદ જોગમાં સર્વ ભંગે જે ઉપવાસ અને દેશથી ભાંગે તો આયંબિલ તપ પ્રાયશ્ચિત.

[૨૮] શંકા, કાંદા, વિતિગિચ્છા, મૂઠ દંષ્ટિ, અનુપબૃહણા, અસ્થિરિકરણ, અવાત્સલ્ય, અપ્રભાવના. આ આઠ અતિયારોનું દેશથી સેવન કરનારને એક ઉપવાસ તપ પ્રાયશ્ચિત.

મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ માટે એક ઉપવાસ, ઓઘ પ્રાયશ્ચિત. શંકા આદિ આઠે વિભાગને દેશથી સેવનાર સાધુને પુરિમક, રત્નાધિકને એકસણું, ઉપાધ્યાયને આયંબિલ અને આચાર્યને ઉપવાસ તપ પ્રાયશ્ચિત જાણવું.

[૨૯, ૩૦] એ પ્રમાણે ઉપબૃહણા — પ્રત્યેક સાધુને સંયમની વૃદ્ધિ-પુષ્ટિ આદિ ન કરનારને પુરિમક આદિ ઉપવાસ પર્યન્ત પ્રાયશ્ચિત્ત તપ આવે.

તેમજ પરિવારની સહાય નિમિત્તે

— પાસત્યા, કુશીલ આદિનું મમત્વ કરનારને

— શ્રાવકઆદિની પરિપાલના કરનાર કે સ્નેહ રાખનારને નિવિ, પુરિમક આદિ પ્રાયશ્ચિત્ત તપ આવે.

— અહીં આ સાધર્મિકને સંયમી કરવો કે કુલ-સંઘ-ગણ આદિની ચિંતા કે વૃષ્ટિ કરે એવી બુદ્ધિએ સર્વ રીતે નિર્દોષપણે મમત્વ આદિ આલંબન હોવું જોઈએ.

[૩૧] એકેન્દ્રીય જીવોને સંઘટ્ટન કરતાં નીચે તપ.

– આ જીવોને પરિતાપ ઉપજાવવો કે ગાઢતર સંચાલન થકી ઉપદ્રવ કરવો તે અણગાઢ-આગાઢ બે ભેદે

– અણગાઢ કારણે આમ કરે તો પુરિમડ્ટ

– આગાઢ કારણે કરે તો એકાસણું તપ પ્રાયશ્ચિત

[૩૨] અનંતકાય વનસ્પતિ અને બે ઈન્દ્રિય, તે ઈન્દ્રિય, ચઉરિન્દ્રિય જીવોને સંઘટ્ટન પરિતાપ કે ઉપદ્રવ કરે—

તો પુરિમટ્ટથી ઉપવાસ પર્યન્ત તપ પંચેન્દ્રિયનું સંઘટ્ટન કરતા એકાસણું, અણગાઢ પરિતાપથી આયંબલિ, આગાઢ પરિતાપથી ઉપવાસ.

ઉપદ્રવ કરે તો એક કલ્યાણક તપ પ્રાયશ્ચિત આવે.

[૩૩] મૃષાવાદ, અદત અને પરિગ્રહ

– આ ત્રણે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ કે ભાવથી સેવતા જઘન્યથી એકાસણું, મધ્યમથી આયંબલિ અને આગાઢ પરિતાપથી ઉપવાસ.

ઉપદ્રવ કરે તો એક કલ્યાણક તપ પ્રાયશ્ચિત આવે.

[૩૪] વસ્ત્ર, પાત્ર, પાત્ર બંધાદિ ખરડેલા રહે.

– તેલ, ઘી, આદિના લેપવાળા રહે તો એક ઉપવાસ

– મુંઠ, હરડે, ઝોષઘાદિની સંનિધિથી એક ઉપવાસ.

– ગોળ, ઘી, તેલ આદિની સંનિધિએ છંદ્ર

– બાકીની સંનિધિએ ત્રણ ઉપવાસ તપ પ્રાયશ્ચિત.

[૩૫ થી ૪૩] આ નવ ગાથાનો અનુવાદ મૂળ સૂત્રને બદલે અમે જીવનકલ્પ ચૂંચિને આધારે કરેલ છે—

– ઝોદેશિકના બે ભેદ-ઓઘથી અને વિભાગથી

– સામાન્યથી પરિમિત ભિદ્ધાદાનરૂપ દોષમાં પુરિમડ્ટ અને વિભાગથી ત્રણ ભેદ છે – ઉદ્દેશ, કૃત અને કર્મ.

ઉદ્દેશો માટે પુરિમડ્ટ, કૃત દોષ માટે એકાસણું અને કર્મ દોષ માટે આયંબલિ તથા ઉપવાસ તપ પ્રાયશ્ચિત.

– પૂતિ દોષના બે ભેદ – સુદમ અને બાદર

તેમાં સુદમ દોષ-ધૂમ, અંગાર આદિ અને બાદર દોષ-ઉપકરણ તથા ભોજન, પાન આદિ.

જેમાં ઉપકરણ પૂર્તિ દોષ માટે પૂરિમડ્ટ અને ભોજન પાન પૂતિ દોષ માટે એકાસણું તપ પ્રાયશ્ચિત આવે.

– મિશ્ર જાત દોષ બે રીતે – જાવંતિય અને પાખંડ.

જાવંતિય મિશ્રજાત માટે આયંબલિ અને પાખંડ મિશ્રદોષ માટે ઉપવાસ તપ પ્રાયશ્ચિત આવે.

– સ્થાપના દોષ બે રીતે – અલ્પકાલીન, દીર્ઘકાલીન.

અલ્પકાલીન માટે નીચે, દીર્ઘકાલીન માટે પુરિમડ્ટ.

—પ્રાભૃતિક દોષ જે રીતે — સુદમ અને બાદર. સુદમ માટે નીવિ અને બાદર માટે ઉપવાસ તપ પ્રાયશ્ચિત.

— પ્રકૃષ્ટકરણ દોષ જે પ્રકારે — અપ્રકટ અને પ્રકટ. અપ્રકટ હોય તો પુરિમડટ અને પ્રગટ હોય તો આયંબિલ.

— કીત દોષ માટે આયંબિલ.

— પ્રામીત્ય અને પરિવર્તીત દોષ જે પ્રકારે — લૌકિક અને લોકોત્તર. લૌકિકમાં આયંબિલ, લોકોત્તરમાં પુરિમડટ.

— આહત દોષ જે ભેદે — સ્વગામથી અને પરગામથી. જે સ્વગામથી હોય તો પુરિમડટ અને પરગામથી હોય તો આયંબિલ.

— ઉદ્દિભજ્ઞ દોષ જે ભેદે — દાદરો, બંધ કમાડ. દાદરો હોય તો પુરિમડટ, બંધ કમાડ ઉઘાડે તો આયંબિલ.

— માલોપહત જે ભેદે — જઘન્યથી, ઉત્કૃષ્ટથી. જઘન્યથી પુરિમકૃ અને ઉત્કૃષ્ટથી આયંબિલ.

— આચ્છેદ અને અતિસૃષ્ટ દોષ માટે આયંબિલ.

— અધ્યવપૂરક દોષ ત્રણ પ્રકારે — જાવંતિય, પાખંડમિશ્ર અને સાધુમિશ્ર. જાવંતિયમાં પુરિમડટ, બાકી બેમાં એકસણું.

— ધાત્રી, દૂતિ, નિમિત્ત, આજીવ, વણીમગ એ પાંચે દોષો માટે આયંબિલતપ પ્રાયશ્ચિત.

— તિગીચ્છા દોષ જે ભેદે — સુદમ અને બાદર. સુદમમાં પુરિમડટ અને બાદર હોય તો આયંબિલ તપ.

— કોઘ અને માન દોષમાં આયંબિલ, માયા દોષમાં એકસણું, લોભ દોષ માટે ઉપવાસ.

— સંસ્તવ દોષ જે પ્રકારે — વચન સંસ્તવ, સંબંધી સંસ્તવ, વચન સંસ્તવમાં પુરિમડટ સંબંધી સંસ્તવમાં આયંબિલ.

— વિદ્યા, મંત્ર, ચૂર્ણ, યોગ એ બધા દોષોમાં આયંબિલ તપ પ્રાયશ્ચિત આવે.

— શંકિત દોષમાં જે દોષની શંકા હોય તે પ્રાયશ્ચિત.

— સચિત સંસર્ગ દોષ ત્રણ પ્રકારે (૧) પૃથ્વીકાય સંસર્ગનીવિ, મીશ્રકર્દમમાં પુરિમડટ, નિમિશ્ર કર્દમમાં આયંબિલ.

(૨) જળ મિશ્રિતમાં નીવિ.

(૩) વનસ્પતિ મિશ્રિતમાં પ્રત્યેક મિશ્રિત હોય તો પુરિમડટ, અનંતકાય મિશ્રિત હોય તો એકસણું.

— વિહિત દોષમાં અનંતર વિહિત હોય તો આયંબિલ, પરંપર વિહિત હોય તો એકસણું.

— સાહરિત દોષમાં નીવિથી ઉપવાસ પર્યન્ત.

— દાચાર, ચાચાક દોષમાં આયંબિલ, ઉપવાસ.

— સંસકત દોષમાં આયંબિલ, ઓચતંતિય આદિમાં આયંબિલ, કન્મિશ્રદોષમાં

નિવિધી ઉપવાસ પર્યન્ત તપ.

– અપરિણત દોષ બે પ્રકારે – પૃથ્વી આદિ પાંચ સ્થાવરમાં આયંબિલ. પણ જો અનંતકાય વનસ્પતિ હોય તો ઉપવાસ.

– છર્દિત દોષ લાગે તો આયંબિલ તપ પ્રાયશ્ચિત.

– સંયોજના દોષ લાગે તો આયંબિલ ઈંગાલ દોષમાં ઉપવાસ, ધૂમ, અકારણ ભોજન, પ્રમાણ અતિરિક્તમાં આયંબિલ.

[૪૪] સહસા અને અનાભોગથી જે જે કારણે પ્રતિકમલ પ્રાયશ્ચિત કહ્યું છે, તે - તે કારણોનું આભોગ અર્થાત્ જાણતા સેવન કરે તો અને તે પણ વારંવાર અને અતિપ્રમાણમાં કરે તો બધે જ નીવિ તપ પ્રાયશ્ચિત જાણવું.

[૪૫] દોડવું, ઓળંગવું, શીઘ્રગતિએ જવું, કિડા કરવી. ઇંદ્રજાલ રચવી, છેતરવું, ઉંચે સ્વરે બોલવું, ગીતગાવું, ખેરથી છીંકવું, મોર-પોપટ જેવા અવાજો કરવા.

એ સર્વેમાં ઉપવાસ તપ પ્રાયશ્ચિત.

[૪૬, ૪૭] ઉપધિ ત્રણ પ્રકારે કહી છે – જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ [૧] તે પડી જાય અને પાછી મળે અને

[૨] પકિલેહલ કરવાનું રહી જાય તો – જઘન્ય ઉપધિ-મુહસિ, પાત્ર કેસરિકા, ગુચ્છા, પાત્ર સ્થાયનક એ ચાર માટે નિવિ તપ.

મધ્યમ ઉપધિ – પલ્લા, પાત્રબંધ, ચોલપટ્ટક, માત્રક, ર્જોહરણ, અને રજરજાણ એ છ માટે પુરિમઙ્ક તપ.

ઉત્કૃષ્ટ ઉપધિ – પાત્ર, ત્રણ વસ્ત્ર. એ ચારમાં એકાસણું તપ. પ્રાયશ્ચિત વિસરાઈ જાય તો આયંબિલ તપ.

કોઈ હરી જાય, ખોવાઈ જાય કે ઘોવે તો જઘન્ય ઉપધિ એકાસણું, મધ્યમ ઉપધિ – આયંબિલ ઉત્કૃષ્ટમાં ઉપવાસ.

આચાર્યાદિને નિવેદન કર્યા સિવાય લે, અણદીઘેલું લે, ભોગવે કે બીજાને આપે તો જઘન્ય ઉપધિ માટે એકાસણું યાવત ઉત્કૃષ્ટ માટે ઉપવાસ તપ પ્રાયશ્ચિત આવે.

[૪૮] મુહસિ સડે તો નિવિ, ર્જોહરણ ફાડે તો ઉપવાસ, નાશ કે વિનાશ કરે તો – મુહપતિ માટે ઉપવાસ અને ર્જોહરણ માટે છઠ્ઠ તપ પ્રાયશ્ચિત આવે.

[૪૯] ભોજનમાં કાળ અને ક્ષેત્રનું અતિકમલ કરે તો નિવિનું તપ પ્રાયશ્ચિત.

– અતિકમિત ભોજન ભોગવે તો ઉપવાસ.

– અવિધિએ પરઠવે તો પુરિમઙ્ક તપ પ્રાયશ્ચિત.

[૫૦-૫૧] ભોજન અને પાણી ન ઠાંકે તથા મળ-મૂત્રની કાળભૂમિનું પકિલેહલ ન કરે તો નિવિ.

નવકારશી, પોરિસિ આદિ પર્યકખાલ ન કરે કે લઈને ભાંગે તો પુરિમઙ્ક તપ પ્રાયશ્ચિત આ સામાન્યથી કહ્યું.

પ્રતિમા, અભિગ્રહ લે નહીં કે લઈને ભાંગે તો પણ પુરિમઙ્ક તપ પ્રાયશ્ચિત આવે.

આયંબિલ કે ઉપવાસ તપ પકિલણે શક્તિ અનુસાર ન કરે તો નાના સાધુને

નિવિ, સ્થવરને પુરિમડટ, સાધુને એકાસણું, ઉપાધ્યાયને આચંબિલ, આચાર્યને ઉપવાસ.

ચોમાસી હોય તો નાના સાધુથી માંડીને આચાર્યને ક્રમશઃ પુરિમડટ થી છઠ્ઠ પ્રાયશ્ચિત.

સંવત્સરી એ ક્રમશઃ એકાસણાથી લઈને અહમ તપ સુધીને પ્રાયશ્ચિત તેઓને આવે.

[૫૨] નિદ્રા અથવા પ્રમાદથી કાર્યોત્સર્ગ ન પારે

– અથવા ગુરુની પહેલાં કાર્યોત્સર્ગ પારી લે,

– કાર્યોત્સર્ગનો ભંગ કરે કે ઝડપથી કરે.

– એજ પ્રમાણે વંદનમાં કરે, તો અનુક્રમે નિવિ, પુરિમડટ અને એકાસણું તપ આવે.

– અને બધાં જ દોષ માટે આચંબિલ તપ પ્રાયશ્ચિત.

[૫૩] એકાદિ આવશ્યક ન કરે તો પુરિમડટ, એકાસણું આચંબિલ તપ પ્રાયશ્ચિત આવે.

બધાં આવશ્યક ન કરે તો ઉપવાસ તપ.

પૂર્વે અપેક્ષિત ભૂમિમાં રાત્રે સ્થંડિલ વોસિ રાવે અર્થાત્ મળત્યાગ કરે કે દિવસે સુવે તો ઉપવાસ તપ પ્રાયશ્ચિત.

[૫૪] ઘણાં દિવસ ક્રોધ રાખે

કંકોલ નામે ફળ, લવિંગ, જાયફળ, લસુણ આદિના મોલ વગેરેનો સંગ્રહ કરે તો પુરિમડટ.

[૫૫] છિદ્ર રહિત કે કુણા સંચારાને કારણ વિના ભોગવે તો નિવિ તપનું પ્રાયશ્ચિત આવે.

અન્ય ઘાસને ભોગવતા કે અપ્રતિલેખિત ઘાસ ઉપર શયન કરતા પુરિમડટ તપ પ્રાયશ્ચિત.

[૫૬] આચાર્યની આજ્ઞાવિના સ્થાપના કુળોમાં ભોજનને માટે પ્રવેશ કરે તો એકાસણું

પરાક્રમને ગોપવે તો એકાસણું

એ પ્રમાણે ઉક્ત બંનેને દોષોમાં જીત વ્યવહાર છે.

સૂત્રના વ્યવહાર મુજબ માથારહિત હોય તો એકાસણું

– અને માથા રહિત કરે તો ઉપવાસ પ્રાયશ્ચિત

[૫૭] દોડવા-કુદવામાં પંચેન્દ્રિયનો વધ સંભવે છે.

– અંગાદાન, શુક નિષ્ક્રમણ આદિ સંકિલષ્ટ કર્મમાં તો ઘણાં અતિચારે લાગે છે.

– આઘાત્કર્માદિ સેવન કરે

– રસપૂર્વક ગ્લાનાદિથી લાંબો સહવાસ કરે

એ બધામાં પંચકલ્યાણક તપ પ્રાયશ્ચિત આવે.

[૫૮] સર્વ ઉપદિ આદિને ધારણ કરતાં પ્રથમ પોરિસિન્ના અંત ભાગે અર્થાત્

પાદોનપોરિસિ સમયે—

અથવા પ્રથમ અને અંતિમ અવસરમાં પડિલેહલ ન કરે.

— ચોમાસી કે સંવત્સરીએ શોધન કરે તો પંચકલ્યાણક પ્રાયશ્ચિત તપ આવે.

[૫૬] જે છેદ પ્રાયશ્ચિતની શ્રદ્ધા કરતો નથી.

— પોતાનો પર્યાય છેદાયો કે ન છેદાયો તે જાણતો નથી.

— અભિમાનથી પર્યાયનો ગર્વ કરે છે.

— તેને છેદ પ્રાયશ્ચિત આવે. ગણાધિપતિ માટેનો જીવ વ્યવહાર આ પ્રમાણે નો છે કે — ગણાધિપતિને છેદ પ્રાયશ્ચિત આવતું હોય તો પણ તપ યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત આપવું.

[૬૦] આ જીવ વ્યવહારમાં જે જે પ્રાયશ્ચિત કહ્યા નથી, તે પ્રાયશ્ચિત સ્થાનને વર્તમાનમાં સંદોષથી હુંકહું છું, જે નિશીય, વ્યવહાર અને જૃહલકલ્પમાં જણાવેલા છે. તે તપથી છ માસ પર્યન્તના જાણવા.

[૬૧] ભિન્ન શબ્દથી પચીશ દિવસ ગ્રહણ કરવા. અહીં અવશિષ્ટ શબ્દથી સર્વ ભેદો ગ્રહણ કરવા.

— ભિન્ન અને અવશિષ્ટ એવા જે - જે અપરાધ સૂત્રો વ્યવહારમાં કહ્યા, તે સર્વે માટે જિત વ્યવહાર મુજબ નીચી તપ.

તેમાં વિશેષથી એટલે કે

— લઘુમાસે પુરિમડટ આવે.

— લઘુચોમાસે આયંબિલ.

— લઘુ છ માસે છહ.

— ગુરુમાસે એકસણું આવે.

— ગુરુચોમાસે ઉપવાસ.

— ગુરુ છ માસે અહમ

એ પ્રમાણે તપ પ્રાયશ્ચિત આપવું.

[૬૨] આ સર્વપ્રકારે સર્વ તપના સ્થાને ચયાક્રમે સિદ્ધાંતમાં જે - જે તપ કહ્યા છે, ત્યાં ત્યાં—

જીવ વ્યવહાર મુજબ નિવિથી અહમ સુધીનો તપ કહેવો.

[૬૩] આ પ્રમાણે જે પ્રાયશ્ચિત તપ કહેવાયો. તે માટે હવે વિશેષથી કહે છે કે—

— સર્વે પ્રાયશ્ચિત સામાન્ય અને વિશેષથી નિર્દેશલ છે.

— તે દાન વિભાગથી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ અને પુરુષથી પડિસેવી વિશેષથી જાણવું — અર્થાત્

— દ્રવ્યાદિને જાણીને તે પ્રમાણે આપવું.

— ઓછું કે વધુ કે સાધારણ એમ શક્તિ વિશેષ જોઈને આપવું.

[૬૪ થી ૬૭] દ્રવ્યથી જેનો જે આહારાદિ હોય, જે દેશમાં તે વધુ હોય, સુલભ હોય તે જાણીને જીવ વ્યવહાર મુજબનું પ્રાયશ્ચિત દેવું.

જ્યાં આહાર આદિ ઓછા હોય અથવા આહારાદિ દુર્લભ હોય ત્યાં ઓછું

પ્રાયશ્ચિત્ત આપવું.

દોષ-રૂક્ષ, સ્વિગ્ધ કે સાધારણ છે. તે જાણીને રૂક્ષમાં ઓછું, સાધારણમાં જે પ્રમાણે જીવ વ્યવહારમાં કહ્યું તેમ અને સ્વિગ્ધમાં અધિક પ્રાયશ્ચિત્ત આપવું.

એ પ્રમાણે ત્રણ કાળમાં ત્રણ પ્રકારે પ્રાયશ્ચિત્ત આપવું.

ઉનાળો રૂક્ષકાળ છે, શિયાળો સાધારણ કાળ છે. ચોમાસું સ્વિગ્ધ કાળ છે.

[તેથી-]

ઉનાળામાં કમથી જઘન્ય એક ઉપવાસ, મધ્યમ છઠ્ઠ અને ઉત્કૃષ્ટ અહમ તપ પ્રાયશ્ચિત્ત આવે.

શિયાળામાં કમથી જઘન્યથી છઠ્ઠ, મધ્યમથી અહમ અને ઉત્કૃષ્ટ ચાર ઉપવાસ પ્રાયશ્ચિત્ત આવે.

ચોમાસામાં કમશઃ જઘન્યથી અહમ, મધ્યમથી ચાર ઉપવાસ અને ઉત્કૃષ્ટથી પાંચ ઉપવાસ પ્રાયશ્ચિત્ત આવે.

સૂત્ર વ્યવહારમાં ઉપદેશ અનુસાર આ પ્રમાણે નવ પ્રકારે વ્યવહાર કરવામાં આવે છે. [તે જાણ]

[૬૮] નિરોગી અને ગ્લાન એવા ભાવો જાણીને નિરોગીને કંઈક અધિક પ્રાયશ્ચિત્ત આપવું.

- ગ્લાનને કંઈક ઓછું પ્રાયશ્ચિત્ત આપવું.

- જેની જેટલી શક્તિ હોય, તેને તેટલું પ્રાયશ્ચિત્ત આપવું.

- દ્રવ્ય, દોષ, ભાવની જેમ કાળને પણ લદામાં લેવો.

[૬૯ થી ૭૨] એ ચાર સૂત્રોથી સંયુક્ત અર્થ આ પ્રમાણે-

• પુરુષોમાં કોઈ ગીતાર્થ હોય, કોઈ અગીતાર્થ હોય.

- કોઈ સહનશીલ હોય, કોઈ અસહનશીલ પણ હોય.

- કોઈ ઋજુ હોય અને કોઈ માયાવી પણ હોય.

- કેટલાંક શ્રદ્ધા પરિણામી હોય, કેટલાંક અપરિણામી હોય તો કેટલાંક અપવાદને જ આચરનારા એવા અતિ પરિણામી હોય.

- કેટલાંક ધૃતિ-સંઘચણ અને ઉભયથી સંપન્ન હોય તો કેટલાંક તેનાથી હીન પણ હોય.

- કેટલાંક તપ શક્તિવાળા હોય, કેટલાંક વૈયાવચ્ચી હોય તો કેટલાંક બંને શક્તિવાળા હોય.

- કેટલાંક વળી એક પણ શક્તિ વગરના હોય તો કેટલાંક અન્ય પ્રકારનાં જ હોય.

- આચેલકારિ કલ્પસ્થિત, પરિણત, કૃતજોગી, કુશળ અથવા અકલ્પસ્થિત, અકૃતજોગી, અપરિણત, અકુશળ, એ પ્રમાણે બંને પ્રકારના પુરુષો હોય છે.

- એ જ પ્રમાણે કલ્પસ્થિત પણ ગચ્છવાસી અથવા જિનકલ્પી બંનેમાંથી કોઈ હોઈ શકે.

આ સર્વે પુરુષોમાં જેની જેટલી શક્તિ અને ગુણ વધારે હોય તેને અધિક

પ્રાયશ્ચિત દેવું.

અને હીન સત્યવાળાને હીનતર પ્રાયશ્ચિત દેવું.

સર્વથા હીનને પ્રાયશ્ચિત ન દેવું તે જીવ વ્યવહાર છે.

[૭૩] આ જીવ વ્યવહારમાં ઘણાં પ્રકારના સાધુઓ છે.

જેમ કે, - અકૃત્ય કરનાર, અગીતાર્થ, અજ્ઞાત.

આ કરણથી જીવ વ્યવહારમાં નિવિથી અહમ પર્યન્તનો પ્રાયશ્ચિત તપ જણાવવામાં આવેલ છે.

[હવે ગાથા ૭૪ થી ૭૯માં પડિસેવણા પ્રાયશ્ચિત કહે છે.

૦-૦ પડિસેવણા પ્રાયશ્ચિત :

[૭૪] હિંસા, દોડવું, કુદવું આદિ ક્રિયા, પ્રમાદ કે કલ્પને સેવતા.

અથવા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ ભાવ અનુસાર પ્રતિસેવન કરનારા પુરુષો હોય છે.

[એ પ્રમાણે પડિસેવણ - અર્થાત્ નિષિદ્ધ વસ્તુને સેવન કરનારા કહ્યા.]

[૭૫] જે પ્રમાણે મેં જીવ વ્યવહાર મુજબ પ્રાયશ્ચિત દાન કહ્યું તે શું પ્રમાદ સહિત સેવનારાને-

અર્થાત્ નિષિદ્ધને સેવનારને પણ આપવું ?

આ પ્રાયશ્ચિતમાં પ્રમાદ સ્થાન સેવીને એક સ્થાનની વૃદ્ધિ કરવી. એટલે કે - સામાન્યથી જે પ્રાયશ્ચિત નિવિથી અહમ પર્યન્ત કહ્યું છે, તેને બદલે પ્રમાદથી સેવનારને પુરિમકૃથી ચાર ઉપવાસ પર્યન્ત [કમશઃ એક - એક વધુ તપ] આપવો.

[૭૬] હિંસા કરનારને એકાસણાથી પાંચ ઉપવાસ આપવા અથવા છ સ્થાન કે મૂલ પ્રાયશ્ચિત આપવું.

- કલ્પ પડિસેવી અર્થાત્ ચત્નાપૂર્વક સેવન કર્યું હોય તો - પ્રતિકમણ પ્રાયશ્ચિત આપવું અથવા તદુભય એટલે કે આલોચના અને પ્રતિકમણ પ્રાયશ્ચિત આપવું.

[૭૭] આલોચના કાળે પણ જો ગોપવે કે કપટ કરે તો-

- તે સંકિલ્પ પરિણામીને ફરી અધિક પ્રાયશ્ચિત આપવું.

જો સંવેગ પરિણામથી બિંદા-ગર્હાદિ કરે તો-

- તેને વિશુદ્ધ ભાવ જાણી ઓછું પ્રાયશ્ચિત આપવું.

- મધ્ય પરિણામીને તેટલું જ પ્રાયશ્ચિત આપવું.

[૭૮] એ પ્રમાણે વધારે ગુણવાન દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, મળ, ભાવવાળા જણાય તો ગુરુ સેવાર્થે વધારે પ્રાયશ્ચિત આપવું.

જો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવહીન જણાય તો ઓછું પ્રાયશ્ચિત આપવું અને અત્યંત અલ્પ જણાય તો પ્રાયશ્ચિત ન આપવું.

[૭૯] જીવ વ્યવહાર કરતાં અન્ય તપ સારી રીતે વહન કરનારને અન્ય પ્રાયશ્ચિત આપી, જીવ વ્યવહાર પ્રાયશ્ચિત ન આપવું.

વૈયાવસ્યકારી વૈયાવસ્ય કરતો હોય ત્યારે તે સાધુને થોડું ઓછું પ્રાયશ્ચિત

આપવું.

[હવે ગાથા ૮૦ થી ૮૨માં છેદ પ્રાયશ્ચિત્ત કહે છે]

[૮૦] તપ ગર્વિત હોય કે તપમાં અસમર્થ—

— તપની અશ્રદ્ધા કરતાં કે તપથી પણ નિગ્રહ ન કરી શકતા—

— અતિ પરિણામી અર્થાત્ અપવાદ સેવી, અલ્પસંગી

— ઉક્ત બધાંને છેદ પ્રાયશ્ચિત્ત આપવું.

[૮૧, ૮૨] વધારે પડતાં ઉત્તરગુણ ભંજક હોય.

— વારંવાર ઇચ્છાવત્તિ — છેદ આવૃત્તિ કરે.

— જે પાસત્યા, ઓસન્ત, કુશીલ આદિ હોય તો પણ

જેઓ વારંવાર સંવિગ્ન સાધુની વૈયાવચ્ચ કરે, ઉત્કૃષ્ટ તપભૂમિ અર્થાત્ વીરપ્રભુના શાસનમાં છ માસી તપ કરે,

જેઅવશેષ ચારિત્રવાળા હોય તેમને—

પાંચ-દશ-પંદર વર્ષથી છ માસ પર્યન્ત અથવા જેટલા પર્યાયને ધારણ કરે તે રીતે છેદ પ્રાયશ્ચિત્ત આપવું.

[હવે ગાથા ૮૩ થી ૮૬માં મૂલ પ્રાયશ્ચિત્તને જણાવે છે]

●● મૂલ પ્રાયશ્ચિત્ત :-

[૮૩] પ્રાણાતિપાત : - પંચેન્દ્રિયનો ઘાત,

— અરુચિ અથવા ગર્વથી મૈથુન સેવન,

— ઉત્કૃષ્ટથી મૃષાવાદ, અદતાદાન કે પરિગ્રહ સેવન

— એક વાર કે વારંવાર કરનારને મૂલ પ્રાયશ્ચિત્ત

[૮૪] તપગર્વિષ્ઠ હોય તપ સેવનમાં અસમર્થ હોય અથવા તપની અશ્રદ્ધા કરનારા એવા હોય—

— મૂળગુણ અને ઉત્તરગુણમાં દોષ લગાડનારા કે મૂળ ગુણ અને ઉત્તરગુણના ભંજક હોય—

— દર્શન અને ચારિત્રથી પતીત હોય કે

— દર્શન આદિ કર્તવ્યને છોડનારો એવો હોય

એવા શૈક્ષ આદિ સર્વેને મૂળ પ્રાયશ્ચિત્ત આવે.

[૮૫, ૮૬] બે ગાથાનો સંયુક્ત અર્થ બતાવેલ છે—

● અત્યંત અવસાદ, ગૃહસ્થ કે અન્યતીર્થિકના વેશને

— હિંસા આદિ કારણથી સેવતો

— સ્ત્રી ગર્ભનું આદાન કે વિનાશ કરતો એવો સાધુ

તેને જે તપ કહેવાયેલું હોય તેવું કોઈ પણ પ્રાયશ્ચિત્ત જે તપ પ્રાયશ્ચિત્ત હોય,

છેદ અથવા મૂલ પ્રાયશ્ચિત્ત હોય, અનવસ્થાપ્ય કે પારાંચિત પ્રાયશ્ચિત્ત હોય.

એમાંના કોઈ પણ પ્રાયશ્ચિત્તને અતિક્રમે તો—

તેનો પર્યાય છેદ, અનવસ્થાપ્ય કે પારંચિત તપ પુરું થતાં તેને મૂળ પ્રાયશ્ચિત્ત સ્થાપવો.

મૂળની આપત્તિમાં વારંવાર મૂળ પ્રાયશ્ચિત્ત આવે.

[હવે ગાથા ૮૭ થી ૯૩માં અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત]

૦-૦ અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત-

[૮૭] ઉત્કૃષ્ટથી વારંવાર દ્રેષવાળા ચિત્તે ચોરી કરનાર,

- સ્વપદાને કે પરપદાને ધોર પરિણામથી અને નિરપેક્ષાપણે નિષ્કારણ પ્રહાર કરે તો

- તે બંનેને અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત

[૮૮] સર્વે અપરાધો માટે જ્યાં જ્યાં ઘણું કરીને પારંચિત નામક પ્રાયશ્ચિત્ત આવતું હોય ત્યાં ત્યાં-

- ઉપાધ્યાયને અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત આપવું.

● જ્યાં ઘણું કરીને અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત આવતું હોય-

ત્યાં પણ અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત આવતું હોય-

[૮૯] અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત ચાર ભેદે કહેલું છે [૧] લિંગથી, [૨] ક્ષેત્રથી, [૩] કાળથી અને [૪] તપથી.

જે વ્રત અથવા લિંગ અર્થાત્ વેશમાં સ્થાપી ન શકાય અને પ્રવ્રજ્યા માટે અયોગ્ય લાગે તેને અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્તદેવું.

લિંગના બે ભેદ છે - દ્રવ્યથી અને ભાવથી.

(૧) દ્રવ્યલિંગ એટલે સ્પોહરણ.

(૨) ભાવલિંગ એટલે મહાવ્રત.

[૯૦] સ્વપદા અને પરપદાના ઘાતમાં ઉદયત એવા

દ્રવ્યલિંગીને અથવા ભાવલિંગીને અને

- ઓસન્દ્ર આદિ ભાવલિંગ રહિતને અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત.

જે - જે ક્ષેત્રથી દોષમાં પડે તેને તે - તે ક્ષેત્રમાં અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત આપવું બેઇએ.

[૯૧] જે જેટલા કાળ માટે દોષમાં રહે, તેને તેટલા કાળ માટે અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત આપવું.

-અનવસ્થાપ્યના બે ભેદ - [૧] આશાતના, [૨] પાડિસેવણા અર્થાત્ નિષિદ્ધ કાર્યનું કરવું તે.

તેમાં આશાતના અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત જઘન્યથી છ માસ અને ઉત્કૃષ્ટથી એક વર્ષ હોય.

પાડિસેવણા અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત જઘન્યથી એક વર્ષ અને ઉત્કૃષ્ટથી બાર વર્ષ હોય.

[૯૨] ઉત્સર્ગથી પાડિસેવણા કરણે બાર વર્ષનું અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત આવે છે

પરંતુ-

[૧] અપવાદથી અલ્પ કે અલ્પતર પ્રાયશ્ચિત્ત આપવું.

[૨] અથવા પ્રાયશ્ચિત્તને સર્વથા છોડી દેવું.

[૯૩] તે અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત સેવી પોતે શૈક્ષણે પણ વંદન કરે પરંતુ તેને કોઈ વંદન ન કરે.

તે પ્રાયશ્ચિત્ત સેવી પરિહાર તપને સારી રીતે સેવે.

તે પ્રાયશ્ચિત્ત સેવી સાથે સંવાસ થઈ શકે, પરંતુ તેની સાથે સંવાદ કે વંદનાદિ ક્રિયા થઈ શકે નહીં.

૦-૦ પારંચિત પ્રાયશ્ચિત્ત-

[૯૪] તીર્થંકર, પ્રવચન, શ્રુત, આચાર્ય, ગણધર, મહર્ષિક એ સર્વની આશાતના ઘણાં જ અભિનિવેશ - કદાગ્રહથી કરે તેને પારંચિત પ્રાયશ્ચિત્ત આવે.

[૯૫] જે સ્વલિંગ એટલે કે વેશમાં રહેલો હોય તેવા કષાયદુષ્ટ અથવા વિષયદુષ્ટ-

સગને વશ થઈ વારંવાર પ્રગટપણે-

રાજાની અગ્ર મહિષીને સેવે તેને પારંચિત પ્રાયશ્ચિત્ત.

[૯૬] શિષ્યાદિનિદ્રાના ઉદયથી મહાદોષવાળો,

અન્યોન્ય મૈથુન આસક્ત અને

વારંવાર પારંચિત યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્તમાં પ્રવૃત્ત હોય એ ત્રણેને પારંચિત પ્રાયશ્ચિત્ત આવે.

[૯૭] તે પારંચિત ચાર પ્રકારે છે - લિંગ, ક્ષેત્ર, કાળ અને તપથી તેમાં અન્યોન્ય પડિસેવી અને શિષ્યાદિ મહાદોષ વાળાને પારંચિત પ્રાયશ્ચિત્ત આવે.

[૯૮ - ૯૯] અહીં બે ગાથાનો સંયુક્ત અર્થ કહેલ છે-

ક્ષેત્રથી - વસતિ, નિવેશ, પાળો, વૃક્ષ, રાજ્ય આદિના પ્રવેશ સ્થાન તથા નાગર, દેશ અને રાજ્યને આશ્રીને-

જે દોષ જેણે સેવેલ હોય-

તેને તે દોષ માટે પારંચિક કરવો.

[૧૦૦] જે જેટલા કાળ માટે જે દોષ સેવે-

- તેને તેટલાં કાળ માટે પારંચિત પ્રાયશ્ચિત્ત

• તે પારંચિત પ્રાયશ્ચિત્ત બે પ્રકારે આવે છે [૧] આશાતના નિમિત્તે,

[૨] પડિસેવણા નિમિત્તે

- તેમાં આશાતના નિમિત્તનું પારંચિત પ્રાયશ્ચિત્ત છ માસ થી લઈને એક વર્ષ પર્યન્ત હોય.

- તેમાં પડિસેવણા નિમિત્તનું પારંચિત પ્રાયશ્ચિત્ત એક વર્ષથી લઈને બાર વર્ષ પર્યન્ત હોય.

[૧૦૧] પારંચિત પ્રાયશ્ચિત્ત સેવી મહાસત્વીને-

[૧] એકલા જિનકલ્પીની માફક રાખવા.

[૨] જે - તે ક્ષેત્રથી અર્ધયોજન બહાર રાખવા.

[૩] તેમને તપને વિશે સ્થાપન કરવા.

આચાર્ય પ્રતિદિન તે પ્રાયશ્ચિત્ત સેવીનું અવલોકન કરે.

[૧૦૨] અનવસ્થાપ્ય તપ અને પારંચિત તપ

- ઉક્ત બંને પ્રાયશ્ચિત્ત છેલ્લા ચૌદપૂર્વધર આચાર્ય શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીથી વિચ્છેદ થયેલા છે. - અથવા-

બાકીના બધા પ્રાયશ્ચિત્ત શાસન છે, ત્યાં સુધી વર્તશે.

[૧૦૩] આ પ્રમાણે આ જીતકલ્પ અર્થાત્

- જીત વ્યવહાર સંક્ષેપથી તેમજ

- સુવિહિત સાધુની અનુકંપા બુદ્ધિથી કહ્યો.

- સૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે જ સારી રીતે ગુણોને જાણીને

આ જીત કલ્પાનુસાર પ્રાયશ્ચિત્ત દાન કરવું જોઈએ.

[નોંધ અહીં માત્ર મૂળ ગાથાનો અને કિંચિત્ યૂર્ષિના આશ્રય સહિતનો અનુવાદ અમોએ કરેલ છે.

- પરંતુ જિજ્ઞાસુઓએ આ સૂત્રની યૂર્ષિ તથા બાષ્યને અવશ્ય જોઈને આ ગહન પ્રાયશ્ચિત્ત સૂત્ર સમજવું.

- યૂર્ષિ અને બાષ્ય બંને મુદ્દિત થયેલાં જ છે.

જીતકલ્પ-છેદસૂત્ર-૫-આગમ-૩૮ નો
મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ સૂત્રાનુવાદ પૂર્ણ

- x - x - x -

ભાગ - ૨૯મો પૂર્ણ થયો.

આગમ સટીક અનુવાદનું વિભાગીકરણ

આગમનું નામ	ભાગ ક્રમાંક
આચારાંગ	૧ અને ૨
સૂત્રકૃતાંગ	૩ અને ૪
સ્થાનાંગ	૫ થી ૭
સમવાયાંગ	૮
ભગવતી	૯ થી ૧૩
જ્ઞાતાધર્મકથા	૧૪
ઉપાસકદશા, અંતકૃત્દશા, અનુતરોપપાતિકદશા, પ્રશ્નવ્યાકરણ	૧૫
વિપાકશ્રુત, ઔપપાતિક	૧૬
રાજપ્રશ્નીય	૧૭
જીવાજીવાભિગમ	૧૭ થી ૧૯
પ્રજ્ઞાપના	૨૦ થી ૨૨
સૂર્ય/ચંદ્ર-પ્રજ્ઞાપ્તિ	૨૩, ૨૪
જંબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞાપ્તિ	૨૫ થી ૨૭
નિરચાવલિકા પંચક અને પચગ્નાસૂત્રો-૧૦+૧	૨૮
નિશીથ, વ્યવહાર, બૃહત્કલ્પ દશાશ્રુતસ્કંધ અને જીતકલ્પ	૨૯
મહાનિશીથ	૩૦
આવશ્યક	૩૧ થી ૩૪
પિંડનિર્યુક્તિ, ઓઘનિર્યુક્તિ	૩૫
દશવૈકાલિક	૩૬
ઉત્તરાધ્યયન	૩૭ થી ૩૯
નંદીસૂત્ર	૪૦
અનુયોગદ્વાર	૪૧
કલ્પ (બારસા) સૂત્ર	૪૨